

Fot.: Preben Søby, Vejle.

Mag. Peder Kristensen (Riber) (1564-1610).

Maleri i nordre kapel i St. Nicolaj kirke i Vejle.

Ripensiske studenter i København i slutningen af det 16. århundrede

En studie over Peder Kristensens almanakoptegnelser

Af Bue Kaae

Ripenseren Peder Kristensen var sognepræst ved St. Nicolaj kirke i Vejle 1603-10, 1608 provst i Nørvangs h. Han blev 1604 gift med Mette Jacobsdatter (død 1607), datter af Odense-biskoppen Jacob Madsen Vejle, enke efter kancellisekretær Laurids Hansen Mule (død 1603).

Øverst i venstre hjørne på maleriet står CVPIO DE SOLVI ET ESSE CVM CHRISTO (Al min hu står til forløsningen og samværet med Kristus), og øverst i højre hjørne står under Peder Kristensens signetmærke ÆTATIS SVI 45 ANNO 1609 (I hans alders 45. år, år 1609). - Under venstre arm har han en Bibel, i venstre hånd et fint klæde og et timeglas. I højre hånd har han en pung. Pungen symboliserer vel hans binding til verden og Bibelen, det fine klæde og timeglasset (tegn på døden) hans ønske om samværet med Kristus.

Onsdag den 5.2.1584 drog den 20-årige borgersøn Peder Kristensen i formentlig forventningsfuld tillid til fremtiden af sted fra sin fødeby Ribe, hvis navn havde så god en klang i danske øren i fortid og samtid; han begav sig ud i det fremmede for at studere i København.

Hans afdøde fader, Kristen Madsen, havde ganske vist ikke hørt til de mere kendte inden for det ripensiske borgerskabs hierarki, men synes dog at have været en så nogenlunde velbærget og anset mand,¹ og Peder Kristensen kunne ved sin afrejse fra hjembyen tage afsked med en stedmoder, der øjensynligt har siddet i så tilpas trygge kår, som en almen

usikker tilværelse i datidens Danmark nu engang kunne yde hende; den unge mand har sikkert nok omfattet hende med hengivenhed; herpå tyder bl.a. dette, at da han i København den 29.2.1588 erfarede, at hun otte dage før var afgået ved døden, så skrev han i tilknytning til notitsen herom i sine almanakoptegnelser: Jesus vor opstandelse. - Peder Kristensen kunne ved sin afrejse fra Ribe også tage afsked med tre søstre: Kirsten Kristensdatter, Voldborg Kristensdatter og Karen Kristensdatter.

Kirsten Kristensdatter var som enke efter Ribe-borgeren Kristen Friis i en alder af 37 år i 1583 blevet gift med den senere rådmand i Ribe, den bjærgsomme og dygtige Niels Hansen Grisbæk (1549-1618); dette sidste bryllup var ikke forløbet helt upåagtet. - Det var i sig selv påfaldende, at Niels Hansen Grisbæk - vel for at spare - lod brylluppet stå i sit hus på Nyjord² - yderst ude på Skibbroen - ganske imod formuende købmænds sædvane; de holdt nemlig stands-mæssigt bryllup i den store rådhusal i Grønnegade; men dertil kom, at han ikke ville betale brudemesse ved den lejlighed, hvad der nok må have været pinligt for brudens broder Peder Kristensen, der da gik i mesterlektien på Ribe katedralskole, og vel også for hendes formentlige stedbroder, rektoren sammesteds Niels Villumsen (1556-1637)³, vel en søn af hendes stedmoder i et tidligere ægteskab.

Det drejede sig om en daler til skolens elever, men Niels Hansen Grisbæk påstod, at han ikke havde forlangt en sådan brudemesse, hvorfor han heller ikke ville betale herfor, men dette standpunkt blev underkendt ved bytinget, og han måtte - nok med stor fortrydelse - punge ud.⁴

Efter dette skulle man tro, at Niels Hansen Grisbæk var en meget påholdende for ikke at sige gerrig mand, men han støttede dog sin svoger, studenten i København, med tilskud under hans studier, f.eks. den 20.9.1584 med 30 daler, således som han også hjalp ham med tøj ved forskellige lejligheder, og når søsteren Kirsten den 17.5.1591 betænkte ham

med ikke mindre end en halv forkrop, en ost, en halv torsk, en bøste (flæskeside) og en snes flyndere, må man gå ud fra, at dette er sket med hendes mands samtykke. - Og det må vel også nævnes, at han i 1588 sendte ham seks daler.⁵

Søsteren Voldborg Kristensdatter var gift med Ribe-borgeren Anders Hansen Lund - død den 13.3.1589⁶ - og Karen Kristensdatter var ægteviet til Ribe-borgeren Anders Lydiksen Guldsmed, der døde den 7.12.1612, efter at han havde været ramt af apopleksi tre år tidligere.⁷ Han var broder til den fromme, kloge og alvorlige borgmester Jens Andersen Guldsmeds hustru.⁸

Peder Kristensen havde i de første fem til seks år af sin studentid en ret omfattende brevveksling med Niels Hansen Grisbæk og Anders Hansen Lund, og selv om sidstnævnte ikke var nær så rundhåndet med at sende hjælp til studenten i København, satte Peder Kristensen uden tvivl pris på ham, og det er givetvis med sorg, at han omtaler hans død den 13.3.1589 i Ribe, og under den 23.3. noterer han, at Ribe-borgmesteren Jens Andersen Guldsmed (1525-94), der som nævnt var gift med en søster til Peder Kristensens tredie svoger, bragte ham brev fra den bedrøvede søster og fra Anders Lund, skrevet før denne døde - og føjer Peder Kristensen lidt prosaisk til: et par sko.

Den tredie svoger Anders Lydiksen Guldsmed ses han kun at have brevvekslet med en enkelt gang; måske er forbindelsen med ham opretholdt gennem den i øvrigt ret sparsomme korrespondance med søsteren Karen; brevvekslingen med de to andre søstre var mere omfattende.

Men måske finder Peder Kristensens forhold til sine pårørende i Ribe sit bedste udtryk i det fromme ønske: Gud være hos dem alle sammen - der ledsager en notits om dem 1584.⁹

Yderligere omtaler Peder Kristensen en broder, Mads Villumsen, der har været elev i Ribe katedralskole, da Peder Kristensen i vinteren 1584 forlod sin fødeby; Mads Villumsen har utvivlsomt været en broder til rektoren ved Ribe katedral-

skole 1580-85, den tidligere omtalte Niels Villumsen, sammen med hvem han den 20.1.1586 blev immatrikuleret i Wittenberg¹⁰; 1587 drog Mads Villumsen til Rostock, hvor han juni samme år blev immatrikuleret.¹¹

Allerede navnet tilkendegiver klart, at der ikke kan være tale om en egentlig broder, han har vel som rektoren været søn af Peder Kristensens stedmoder i et tidligere ægteskab; der har uden tvivl været et godt forhold mellem Peder Kristensen og Mads Villumsen.

Og under disse forhold må det være rimeligt - som allerede tidligere antydet - at antage, at også den begavede Niels Villumsen, der 1580 afløste den navnkundige Peder Hegelund, den senere biskop, som rektor ved Ribe katedralskole, i familiemæssig henseende har stået i et lignende forhold til Peder Kristensen.

Niels Villumsen ledede sin skole til 1585, tog som omtalt 1586 til Wittenberg, hvor han allerede 23.3. s. å.¹² blev promoveret til magister; han har øjensynligt haft rige evner og høstede da også den anerkendelse for sit virke som rektor i Ribe, at han af Frederik II i 1585 blev forlenet - som det hed - med Bredsten s. og Jelling syssel provsti.¹³ Straks efter sin hjemkomst til landet som nybagt magister flyttede han ind i præstegården i Balle, hvor sognepræsten i Bredsten havde sin bolig. - 1587 brændte imidlertid Balle præstegård, men da mag. Niels Villumsen var så forarmet, at han ikke af egne midler kunne genopbygge præstegården, fik han de påfølgende to år ret til at oppebære sognekirkens tiende og indkomst, endvidere skulle alle de sognekirker i Koldinghus len, som var »ved hævd og forråd«, bidrage med hver 2 dl. og de mindre formuende med 1 dl. hver, alt til præstegårdens genopbygning.¹⁴

Det var i denne nyopbyggede præstegård, at Peder Kristensen på hjemvejen fra en følsom rejse til Viborg, hvor hans hjerte stod i brand, slog sig ned et par uger i vinteren 1590, ja, mag. Niels Villumsen tillod endda sin stedbroder

og tidligere elev den 8.2. s. å. - 5. søndag elter Trinitatis - at holde prædiken i Bredsten - det var nok første gang, at Peder Kristensen besteg en prædikestol.

Og da Peder Kristensen s. å. efter at have opholdt sig i Ribe fra midten af februar til midten af april atter stævnedes mod København, lagde han vejen over Balle, hvorfra han den 17.4.-3.6 foretog adskillige afstikkere til de omliggende sognebyer, hvor han formentlig har besøgt præsterne her; han fik atter lejlighed til at prædike i Bredsten kirke, nærmere bestemt den 17.5. - Den 4.6. forlod han atter Balle og det sammen med Mads Villumsen.

I øvrigt brevvekslede Peder Kristensen i den følgende tid som i den foregående med mag. Niels Villumsen.

Peder Kristensen omtaler også, dog kun ret perifert, en søster Maren, antagelig en stedsøster, en datter af stedmoderen i det formodede tidligere ægteskab; hun blev den 18.7.1591 i Balle gift med Knud Nielsen, rådmand i Vejle. - Det var efter alt at dømme præsten her, mag. Niels Villumsen, der stod for bryllupsfestlighederne; det var i hvert fald ham, der sørgede for udsendelsen af bryllupsbrevene, da søsteren skulle giftes.¹⁵

Da Peder Kristensen den 5.2.1584 rejste fra Ribe ud i den store verden, var han ledsaget af tre andre unge mænd, som var ude i samme ærinde som han, nemlig: Anders Jensen Kejser, der 1598 var kapellan i Daler s., Tønder, Højer og Lø h., Tønder a., og vistnok 1609 var froprædikens - prædikant i Ribe,¹⁶ Poul Arnum, vel fra Arnum, Hviding h., Tønder a., og sikkert fra samme herred Søren Spandet, der nok med familiebånd var knyttet til Peder Pedersen Spandet (1530-96), borger og kæmner i Ribe.¹⁷

Den 11.2. ankom de fire ripensere på en mørk og grå frostdag til det snedækkede København.¹⁸

Ifølge universitetets fundats og ordinans af 1539 var det blevet indskærpet, at enhver student, der ønskede at studere

ved Københavns universitet, omgående skulle melde sig hos universitetets rektor¹⁹ - i disse mørke vinterdage 1584 til flensborgeren professor Klaus Theophilus (1541-1604)²⁰ - thi, som fundatsen dystert foreskrev, det var hverken hæderligt eller rådeligt med hensyn til statens sikkerhed, at nogen opholdt sig i en fremmed by uden en vis øvrighed og uden love - i tidligere statutter var der ansat en frist på fem dage - og selv om der i Peder Kristensens almanakoptegnelser ikke står noget herom, har han og hans fæller nok overholdt denne bestemmelse, så meget mere som en revision af fundatsen ca. 1560 fastslog, at undladelse af at melde sig til universitetets rektor skulle straffes med piskning i modsætning til fængsling, hvad der efter tidligere bestemmelser var straffen for denne forseelse.²¹

Yderligere krævedes der for at få adgang til studier ved universitetet, at den vordende student mødte med et testimonium scholasticum, der var udstedt af rektoren ved den afleverende skole. Der skulle heri stå, fra hvilken skole han var kommet, og at han »har sin grammaticam så studeret, at han er congruus (egnet) og skikkelig til at høre de lektier, som her udi universitetet plejer at læses«. Altså en udtalelse fra skolen om den pågældende unges modenhed. En afgangseksamen fra den afleverende skole var der ikke tale om, og det krav om en prøve i børnelærdommen i forbindelse med immatrikulationen, som var stillet i fundatsen af 1539 og i revisionen heraf, var af rent formel karakter.²²

Af så meget større vigtighed var det derfor, at universitetets professorer havde tillid til den skole, hvorfra studenten var dimitteret, og i den henseende var den skole, som Peder Kristensen og hans fæller havde forladt, særdeles velanskrevet, ikke mindst som følge af Peder Hegelunds virke her som rektor 1569-80; som en af de mest udprægede tilhængere af reformatoren og humanisten Philip Melancton (1497-1560) havde han ledet skolen i den kristelig-humanistiske ånd, der var kendetegnende for hans store tyske forbillede,²³ og Peder

Hegelunds synspunkter var blevet videreført af hans efterfølger, hans tidligere elev Niels Villumsen, der ligesom Peder Hegelund var musisk og digterisk begavet og som han interesserede i opførelsen af skolekomedier.

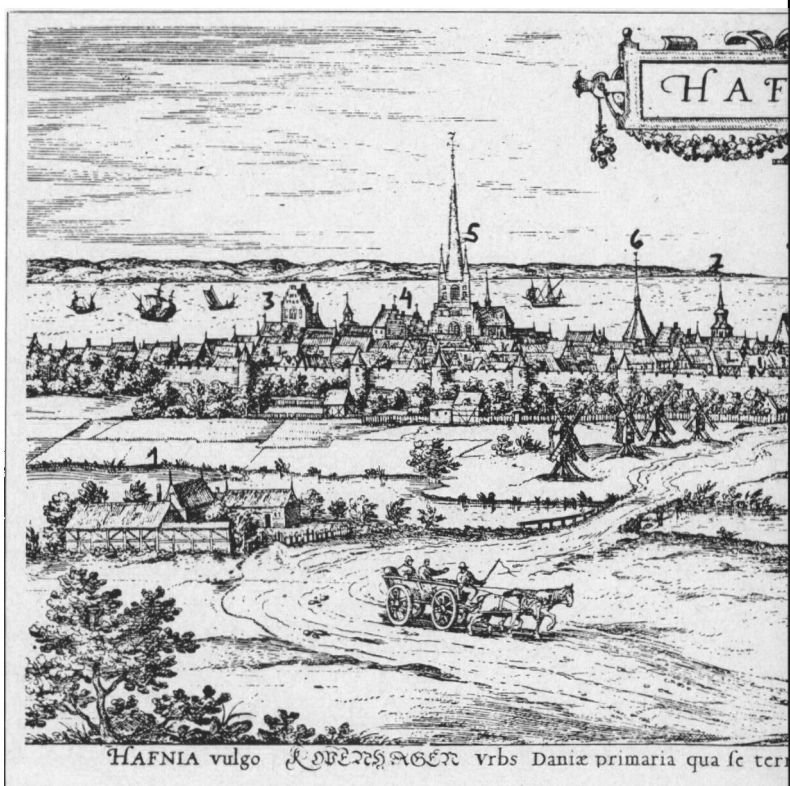
Man kan med de to rektorers indstilling for øje vist trykt forlade sig på, at de fire unge ripensere, der her tidligt i 1584 søgte adgang til universitetet i København, med tugt og Herrens formaning var velindeksererede i latin, hvad Peder Kristensens almanakoptegnelser vel kan siges at være et ganske godt vidnesbyrd om, og deres kendskab til f.eks. Terents har sikkert ikke været ringe; for ligesom Peder Hegelund var hans efterfølger i rektorembetet en varm beundrer af den romerske komediedigter, og ikke mindre end fire gange om ugen gennemgik han de terentiske skuespil for sine elever »til deres uberegnelige fordel og nytte«, som det lød i samtiden.²⁴

De fire unge dimittender mødte efter alt at dømme velforberejdede i København, og i betragtning af, at den ene af dem var stedbroder til rektoren i Ribe, vel med pæne testimonier, og med disse vidnesbyrd mødte de den 3.3.1584 - i et på samme tid mørkt og klart vintervejr²⁵ - op på Studiigården, der lå på det nuværende universitets grund,²⁶ for ved den såkaldte deposition at blive optaget i de akademiske borgeres kreds.

Revisionen af Leges singulares sive statuta, der udgjorde en del af universitetsfundatsen, fremhævede betydningen af denne optagelsesceremoni, »for at de unge«, som det hed her, »kunne lære, at der er en stor forskel mellem en ulærd og en lærd mand, og for at de kunne vænnes til at tåle fornærmelser og utaknemmelighed, som lærde og brave mænd ofte får som løn for deres gode gerninger og rigtige råd«. ²⁷

Som det delvis fremgår heraf, lagde man fra de styrendes side i det stænderdelte danske samfund, som det var dengang, vægt på at betone forskellen mellem og uligheden blandt menneskene i landet. Den studerede stands især på latinsk sprog og kultur hvilende dannelsesmonopol fremhæ-

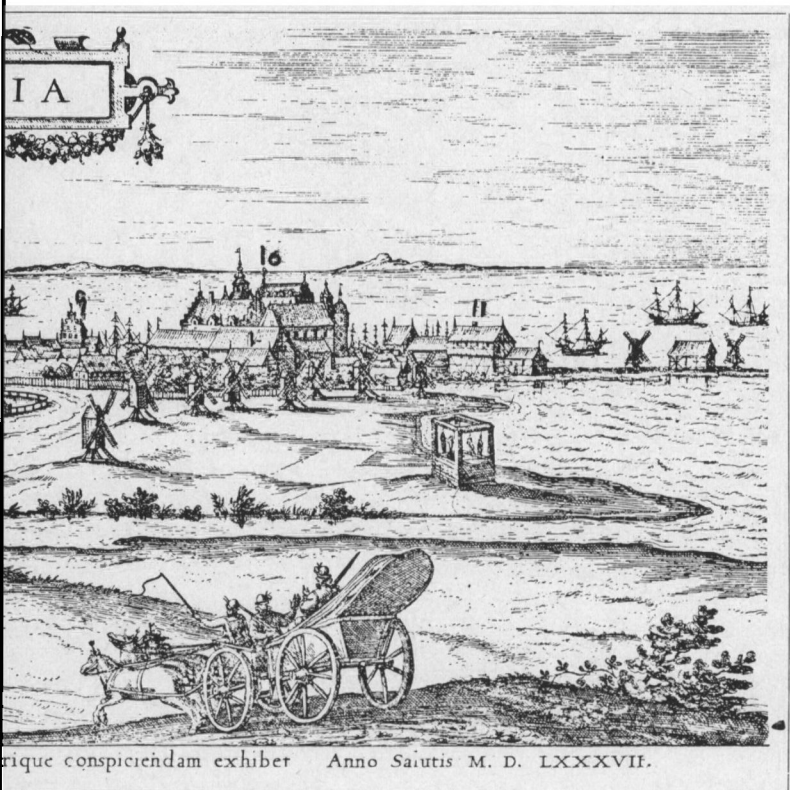

København set fra Valby bakke ca. 1587. Fra: Braunius Theatrum urbium IV.

København optog i slutningen af det 16. årh. med sine ca. 20.000 indbyggere inden for sine volde et areal, der stort set var begrænset af nuværende Vester- og Nørre Voldgade og Gothersgade.

I forgrunden til venstre på billedet ses (1) St. Jørgens hospital - den senere Ladegård - der omtales første gang 1261 som spedalskhedshospital. - Vejen - den nuværende Gammel Kongevej - fører over en bro over St. Jørgens søs afløb til Kallebodstrand - den senere Ladegårdså - forbi nogle stubmøller på begge sider af vejen til (2) Vesterport, hvorfra man ad Vestergade kunne komme ind til Gammeltorv med byens rådhus, det tredje. - Yderst ved Kallebodstrand, omtrent ved den nuværende Victoriagade ses den vist ikke helt rigtigt gengivne galge, hvor byens forbrydere blev hængt. - Foran den tindeprydende mur med skydeskår - der nok for det meste tilhører fantasiens verden - havde de velstående københavnere deres haver, der dog for en stor del blev optaget af ret usle rønner og huse, der blev lejet ud. Rentemester Kristoffer Valkendorf havde her 15 »haver«.

I øvrigt ses på prospektet (3) St. Pederskirke, der 1586 var blevet overladt

til den tyske menighed i København, kirken ser ud som en landsbykirke med et tårn, der ligner f.eks. St. Laurentius kirke i Roskilde og kirken i Glostrup. Derefter følger (4) Bispegården. (5) angiver Vor Frue kirke med sit ca. 72 m høje spir, som Kristoffer Valkendorf 1584 havde ladet beklæde med kobber, derefter følger (6) St. Gertruds kloster, (7) St. Klara kloster, (8) St. Nikolaj kirke, der af Kristoffer Valkendorf blev forskønnet med en tårnbygning, påbegyndt 1582, hvad der ikke fremgår af prospektet, ligesom Helligåndskirken, som han samtidigt ligeledes forsynede med tårn, øjensynligt helt er gledet ud af billedet. (9) er det af Frederik II byggede Sejlhus med Reberbanen på Bremerholmen (på det nuværende Kongens Nytorv), (10) angiver Københavns slot med det svære tårn og Christian III.s høje slotsfløj, (11) er det af samme konge byggede Tøjhus og yderst ude på pynten ses slottets møller.

To vogne ses på prospektet: øverst på bakken en såkaldt kuskvogn, der i almindelighed var forbeholdt fornemme rejsende, længere nede på vejen ses et mere jævnt køretøj; det er antageligt i et sådant, at Peder Kristensen og hans fæller i 1584 ankom til København.

vede - trods lutheranismens notoriske folkelige indslag - kun kulturkløften mellem de mennesker, der havde lejlighed til at beskæftige sig med bøger og boglige sysler, og hvad dette indebar, og den store brede befolkning, der var henvist til at gå i livets skole og hente sin viden derfra.

Man var nok blandt de toneangivende i landet ikke helt tilfreds med den måde, som denne indvielse til musernes rige kunne finde sted på, og som vanskeligt umiddelbart kunne fremkalde den respekt for de unge musa-sønner, som det var de styrende så magtpåliggende; derfor tilføjede man da også hastigt i tilknytning til den sigende omtale af forskellen mellem ulærd og lærd, at depositionen skulle afvikles nogenlunde anstændigt med hensyn til de latterlige optog - som det hed - var knyttet dertil. Man betonedede, at hellige handlinger, såsom det private skriftemål og andet lignende, ikke måtte gøres til spot derved, og »heller ikke er alt, hvad der sker ved denne lejlighed, til at le af«. ²⁸

Og hvad var det nu for optog, som man fra højeste sted så på med en vis misbilligelse, og som Peder Kristensen og hans fæller deltog i på Studiigården en, som det synes, lidt sur vinterdag 1584?

Ja, først var de som deposituri (af depositurus, deraf vort rus) i forvejen blevet oplyst om, hvorledes de skulle forholde sig på depositionsdagen - sædvanligvis af den ældste af universitetspedellerne, der ved den lejlighed hed deponitor, og for hvem det øjensynligt har været en sand svir at herse med de unge mennesker.

Deposituri mødte så på den fastsatte dag op i Studiigården i så fantastiske forklædninger, som deres fantasi og midler tillod det; men fælles for alle var, at de på hovedet havde en spids hue med horn, i det sværtede ansigt en påsat næse og pukkel - evt. pukler - på ryg eller bryst m.m., og i dette udstyr gav de med fagter og fordrejet stemme - alt efter evne og tilbøjelighed - udtryk for den dyriskhed, der var kendetegnende for de ulærde og udannede, ikke mindst for bønderne,

der jo var noget nær det laveste, man kunne tænke sig blandt mennesker.

Den udklædte og maskerede depositor drev derefter med brug af redskaber som ferle, høvl og tang brutalt under råb og slag de dyriske deposituri som en flok svin ind i et kammer ved det nederste auditorium, hvor han begyndte at udspørge dem og med narrefagter hårdhændet at fjerne hornene og de andre dyreattributter, således at det rette menneske kom for dagen (deraf depositio, der betyder sådan noget som standsning, slutning, enden på en periode), samtidig med at han med vand søgte at fjerne sværten i deres ansigt.

Derefter trak deposituri sig bort og kom tilbage i almindelig dragt og indtog deres anviste pladser. En af dem henvendte sig så til den tilstedeværende dekan i en tale - naturligvis på latin - i hvilken han på egne og de andres vegne ydmygt bad om tilladelse til at blive optaget i det så eftertragtede akademiske borgerskab i stedet for også fortsat at måtte friste det nedværdigende liv, som de indtil da havde døjet.

Dette tilstod dekanen dem og forklarede bl.a., hvad de gennemgåede strabadser betød: de havde afkastet hverdagslivets smuds og dyriskhed og var som akademiske borgere kommet op i en højere verden - multum interesse inter in-doctum et doctum - der var nemlig stor forskel mellem den ulærde og den lærde.

Derefter rettede dekanen nogle spørgsmål til dem vedrørende deres viden - naturligvis fortrinsvis i den så vigtige børnelærdom - en rent formel og lidet betydende eksamination - derefter hældte han lidt vin over deres hoved - indvielsen til det højere liv - og gav dem lidt salt i munden som tegn på visdom - det smagte jo altid lidt af Attica i det lidt betrængte København. - Og dermed var depositionen slut.²⁹

Det var ikke så helt få ripensiske studenter, der i disse åringer måtte underkaste sig disse grove løjer for at få adgang til at studere ved universitetet, og man kan bl.a. følge dem i

Peder Kristensens almanakoptegnelser, det gælder f.eks. Morten Pedersen Hegelund, der den 2.11.1584 blev deponeret, som det hed, sammen med fem andre. Han var søn af den tidligere Ribe-rector, nu lektor ved Ribe domkapitel lektor Peder Jensen Hegelunds gode faderlige ven, den vidtberøjste, veluddannede og kloge kannik og Ribe-borgmester Peder Mortensen Hegelund, der var død den 3.5. s. å., 57 år gammel.³⁰

Morten Pedersen Hegelund kom den 28.10.1584 til København sammen med broderen Søren, den senere borgmester i Bogense, og svogeren Niels Bang, senere rådmand sammesteds, en af tidens betydeligste købmænd, der 1580 var blevet gift med Mette Pedersdatter, Morten og Søren Pedersen Hegelunds søster.³¹

Peder Mortensen Hegelund blev præst i Vilslev, Gørding h., Ribe a. 1595 og virkede her til sin død 1606.³²

Kort tid efter, at Peder Mortensen Hegelund var blevet deponeret, måtte Hans Knudsen Buch - utvivlsomt også dimitteret fra Ribe katedralskole - gennemgå de samme strabadser i Studiigården, nærmere bestemt på en grå, mørk og regnfuld dag i en grå decembermåned 1584.³³ - Han var søn af Knud Mogensen Buch, død 1600 som præst i Skanderup, Anst h., Ribe a.³⁴ - Den sympatiske, lovende og begavede unge mand var i lighed med andre ripensiske studenter som f.eks. den udmærkede skribent og gode musiker med handelstalent Jacob Jensen Hegelund, biskoppens broder, der var præst i Darum 1595-1600, og den poetisk begavede Iver Iversen Hemmet (1564-1629), biskop i Ribe 1614-29, discipel hos den store astronom Tyge Brahe, der havde sit enestående observatorium på Hven,³⁵ i flere henseender forbilledet for Anders Sørensen Vedels Liljebjerget i Ribe.³⁶

Hans Knudsen Buch fik imidlertid en krank skæbne, han blev nemlig en skønne sommerdag, den 5.6.1586, i København efter et »parlement« ramt af et stenkast fra en anden student og døde som følge heraf i den regnfulde nat til den

17.6. og blev begravet dagen efter - på en stormfuld dag med regn.³⁷

Omstændighederne omkring det ulykkelige drab var imidlertid så usikre, at det var meget vanskeligt at finde frem til drabsmanden; man fængslede to, men vidnesbyrdene mod dem var lige stærke, hvorfor de 16 nævninge, som skulle fremkomme med en kendelse i sagen, anmodede kongen om, at den døde legeme måtte graves op igen »for at se, om den almægtige Gud af sin nådige tilladelse vil gøre noget bestemt tegn derpå, hvorefter de i nogen måde kunne rette sig«. - Den 3.9.1586 bevilgede kongen, at dette måtte ske, for at den sagesløse kunne blive befriet og den skyldige straffet; det var - som kongen forklarede - ofte sket, at man havde anvendt en sådan fremgangsmåde, og man havde da fået rigtig kundskab om tvivlsomme drab: derfor befalede han, at den døde skulle graves op, og de to fanger skulle lægge deres hænder på ham, og man skulle derefter afgøre, hvad der var ret.³⁸

Det var den såkaldte bæreprøve, som man skulle tage i anvendelse; den havde været anvendt i middelalderen og fandt, som det kan ses, også anvendelse i det 16. årh., ja, den blev anvendt helt til det 18. årh. - Videnskabens lys, den store Philip Melanchton, der gjorde sig så stærkt gældende i Danmark, havde bl.a. anbefalet bæreprøven som bevis på Guds forsyn, og han finder bevis herpå i den omstændighed, at »gruelige straffe regelmæssigt følger på gruelige forbrydelser, såsom mened, mord og utugt, således som alle tiders historie viser, ja der er endog af Gud givet de dræbtes legemer vidunderlige tegn, ved hvilke de åbenbarer mordets ophavsmand; thi de døde legemer udgyder blod, når morderen nærmer sig til dem«.³⁹

De to mistænkte i den foreliggende sag skulle altså rense sig ved en art gudsdom: de skulle lægge hånd på den døde, og hvis der da kom blod frem, var den skyldige fundet.

I overensstemmelse med den kongelige befaling forstyrrede

man den 6.9. - en letgrå dag - den dødes gravfred, han blev gravet op, der blev lagt hånd på liget - og intet skete, og så var man lige vidt. - Den 2.11. s. å. erklærede kongen derfor, at da han havde erfaret, at sagen var så vildsom, at det ville falde nævningerne meget tvivlsomt og farligt at sværge derom, og da det i øvrigt syntes at havde været en vådesgerning og ikke sket med forsæt, havde han fritaget nævningerne for tovet - kendelsen - og bevilget, at fangerne skulle frigives. Gud måtte ikke fortørnes ved en forkert ed, og en uskyldig måtte ikke lide en ufortjent straf. - Meget salomonisk afgjorde kongen derefter sagen ved at kræve, at de to sigtede i forening skulle betale den sædvanlige landebod efter loven som for anden vådesgerning.⁴⁰

I mellemtiden havde man øjensynligt haft opmærksomheden rettet mod en vis Niels Kristensen, en student fra Ribe,⁴¹ som havde siddet fængslet i forbindelse med drabssagen, men var blevet løsladt igen den 21.9.; dog som sagen udviklede sig, mente nævningerne, at så meget pegede mod ham, at de den 31.10. svor ham sagen på, som det hedder hos Peder Kristensen. Kan der være tale om en af de sigtede? Og hvorledes forholdt det sig nærmere med edsafleggelsen den 31.10.? Man må vist med Frederik II indrømme, at sagen er meget vildsom.

Men så meget står fast, at Niels Kristensen forgæves havde bedyret sin uskyld og til stadighed hævdede, at han blandt andre formedelst urigtige vidnesbyrd fik skyld for drabet på Hans Knudsen, men da det ved kongelig bevilling blev bestemt, at han skulle betale lovlig landebod til eftermålsmanden - altså til hr. Knud Mogensen Buch i Nagbøl præstegård - skulle sagen dermed være afsluttet. Men sogepresten i Nagbøl præstegård var ikke tilfreds med denne afgørelse og nægtede at modtage landeboden, som Niels Kristensen så udredede til kongens foged. Eftermålsmanden krævede nemlig, at den dømte skulle tage åbenbar afløsning - altså aflægge offentligt skrifte - hvad denne ikke ville gå ind på, da han hæv-

dede at være uskyldig i det ulykkelige drab. - Knud Mogens Buch forbød som følge heraf biskop Hans Laugesen i Ribe at lade Niels Kristensen komme til nogen kirke- eller skoletjeneste, og han måtte ej heller nyde alterens sakramente. Dertil kom så, at Niels Kristensen på grund af drabssagen havde mistet sin plads i Kommunitetet, hvorfor han da også som følge af alle disse fortrædeligheder klagede til de rette myndigheder, og det blev den 4.6.1589 så ved åbent brev bestemt, at denne sag på grund af dens tvivlsomhed ikke måtte komme Niels Kristensen til hinder på de privilegier og rettigheder, som studenterne ved universitetet nød, ligesom han heller ikke af den grund måtte udelukkes fra kirke- og skoletjeneste, hvis han for fremtiden fandtes duelig dertil.⁴²

Og når der i Peder Hegelunds almanakoptegnelser under den 9.3.1592 står at læse, at Niels Kristensen blev hører igen i Ribe, og en student af samme navn findes indskrevet i Kommunitets-matriklen 1594 eller 95,⁴³ og Peder Hegelund omtaler, at han den 10.8.1608 ordinerede Niels Kristensen Ripensis til kapellan i Ulfborg, Ulfborg h., Ringkøbing a., markerer disse oplysninger utvivlsomt Niels Kristensens lange og trange vej til prædikestolen.

Nævnes kan yderligere, at samme år, som Hans Knudsen Buch kom så ulykkeligt af dage, indfandt sig i København i efteråret Niels Hansen Svanning, søn af den to år tidligere i Ribe afdøde kgl. historiograf Hans Svanning (ca. 1500-84), dertil Hans eller Jens Jacobsen Riber og Thomas Pedersen Lindet. De deponerede den 16.10.1586. - Niels Svanning blev magister og døde den 12.10.1592 i Strasbourg som præceptor⁴⁴ for den senere rigsråd Otto Kristensen Skeel (1576-1634)⁴⁵ og den senere rigsmarsk Jørgen Kristensen Skeel (1578-1631)⁴⁶; Thomas Pedersen Lindet blev den 30.5.1593 ordineret som præst til Branderup s., N. Rangstrup h., Haderslev a.⁴⁷

Det var formentlig den dræbte Hans Knudsen Buchs broder Johannes Buch, i så fald Jens Knudsen Buch, der sammen

med Klemens Kristensen og Søren Vidisen deponerede den 12.5.1588 - Peder Kristensen bruger i sine almanakoptegnelser udtrykket: lod hornene fare (deposerunt cornua); alle ganske givet dimitterede fra katedralskolen i Ribe. Den formodede Jens Knudsen Buch og Klemens Kristensen kunne ved deres ankomst til København medbringe breve til Peder Kristensen fra henholdsvis Voldborg Kristensdatter Lund og Kirsten Kristensdatter Grisbæk.

Jens Knudsen Buch efterfulgte 1600 sin syge fader som præst i Skanderup.⁴⁸ Søren Vidisen, der var en slægtning til borgmester Niels Poulsen i Ribe (1530-1606), døde den 1.10.1604; han var da muligvis hører ved katedralskolen i Ribe.⁴⁹

Kort før disse tres deposits havde i slutningen af april den 18-årige Jens Iversen Vandel, en søn af Ribe-borgeren Iver Vandel, som depositurus fået adgang til den akademiske verden; han blev magister i København og præst i Magstrup-Jegerup, Gram h., Haderslev a.⁵⁰

Og den 8.6. s. å. deponerede den tidligere hører ved Ribe katedralskole Niels Holm sammen med Peder Bølling og Anker Pedersen Kolding, og den 1.7. s. å. lod for at bruge Peder Kirstensens udtryk Niels Pedersen Slagter og Mads Pedersen hornene fare - de har vel som de foregående været ripensiske studenter.

Endelig kan nævnes Ribe-studenten Lauge Kristensen, der sammen med 11 andre deponerede den 17.4.1591; han blev magister og rektor i Horsens.⁵¹

Efter endt deposits var det almindelig skik og brug, at den nye akademiske borger den følgende dag stillede hos universitetets rektor og hos ham fik indskrevet sit navn i universitetsmatriklen og aflagde ed på at overholde universitetets love,⁵² der bl.a. foreskrev: Angående guds frygt og sædelighed gives hver dag de alvorligste og mest indtrængende formaninger i vor højskole. Da det imidlertid er Guds vilje, at menneskene ikke blot skal vejledes ved lærdomme, men tilli-

ge aves ved frygt for øvrighedens straf, så henhører det til rektorens embede også at give love med hensyn til sædeligheden og ved straffe statuere et eksempel på dem, der overtræder lovene. Men da gudsfrygt er visdoms begyndelse, så byder vi alle studenter i ethvert fag fremfor alt at lægge vægt på at kende Guds ord og den kristelige læres hovedsum, for at de må lære at frygte Gud og tro på ham. De skal ære den offentlige gudstjeneste og om søndagen gå i kirke og lære prædiken . . .⁵³

Revisionen af ordinansen ca. 1560 tilføjede helt i overensstemmelse med myndighedernes skærpede holdning til umoralsk adfærd, som blev mere og mere udtalt, som århundredet skred frem,⁵⁴ at hvis nogen overbevistes om ikke at have bivånet søndagsgudstjenesten fra kl. 8 til 10, skulle han første gang give en slet mark og anden gang hemmeligt afstraffes, og hvis nogen ikke gik til alters i et halvt år, skulle han straffes efter rektors skøn, og dersom nogen holdt sig væk i et helt år, skulle rektor lade ham afstraffe efter fortjeneste.⁵⁵

Men især skulle disciplene - helt i overensstemmelse med datidens autoritære synspunkter - ære deres øvrighed og vide, at Gud er en hævner over foragt for øvrigheden og utaknemmelighed mod lærerne . . .⁵⁶

Endelig blev det påbudt studenterne at vise undseelse og ærbarhed såvel i andet som også i klædedragt og gang, i hvilke ting lysten til nye påfund var et tegn på letsindighed, der fortjente straf, eftersom ved disse tilsyneladende små fejl den gradvise overgang skete til det der var værre - og som det senere blev tilføjet: »Menigmand stødes nemlig i ikke ringe grad ved studenternes letfærdighed og fristes derved undertiden til at tale ondt om vort hele universitet. Derfor vil vi, at studenterne skal gå i ærbare og sømmelige, for vor stand passende, og ikke udtungede klæder«.⁵⁷

I øvrigt forbød man ifølge en revisionsbestemmelse ca. 1560 som efter fundatsen af 1539 skandskrifter og støj på gaderne, hvormed den offentlige rolighed forstyrredes. Den,

som om natten sværmede om på gaderne med våben i hænde, skulle hemmeligt straffes. Om natten burde ingen student stryge om på gader og stræder. Hvis nogen ved nattetid råbte op og støjede på gaderne, skulle han første gang afstraffes, efter at have siddet tre dage i fængsel, og hvis han ikke forbedrede sig, skulle han anden gang offentligt relegeres.⁵⁸

Der var ifølge revisionsfundatsen ca. 1560 i lighed med fundatsen af 1539 udtrykkeligt forbud mod »usømmelige lege, tyverier, horeti og lignende«. Hvis nogen krænkedde en pige, skulle han offentligt piskes og tvinges til at ægte hende, om hun ville, men hvis hun ikke var villig dertil, skulle han give hende affindelsessum og så være fri. Hvis han anden gang gjorde sig skyldig i sligt, skulle han først fængsles og derpå relegeres . . .⁵⁹

Men - ligeledes ved en senere bestemmelse - tilføjedes der manende, »eftersom der ikke er nogen værre pest for retskafne ynglinge end slette menneskers selskab, formaner vi alvorligt hele vor akademiske ungdom om med flid at vogte sig for omgang med slette og letsindige mennesker, og i embeds medfør forbyder vi dem at besøge kroer og offentlige drikke-lag. Derfor byder og bestemmer vi, at den, som overbevises om at have været i et berygtet hus, skal første gang piskes offentligt efter at have været fængslet i otte dage, og anden gang skal han indsættes i fængsel og derpå relegeres. Men den, som forfører andre dertil, eller forsyner dem med penge til sligt, skal sættes otte dage på vand og brød og siden relegeres, dersom han ikke forbedrer sig.«⁶⁰

Netop den skærpede kurs er et vidnesbyrd om, at det ikke var lykkedes de høje herrer i Konsistorium og andetsteds at håndhæve de strenge bestemmelser vedrørende studenternes moralske adfærd⁶¹; i maj 1593 klagede således kansler Niels Kås (1534-94) i Konsistorium over den uskikkelighed og tøjlesløshed, der herskede blandt studenterne, der opførte sig som båds mænd, de var dovne, kontrære osv.,⁶² og i juni

1595 kunne rigsråd Jørgen Ottesen Rosenkrantz (1523-96) sammesteds besvære sig over, »at de (studenterne) lod sig finde med kort og terninger i skuder og kældere ved stranden«,⁶³ og endnu flere vidnesbyrd kunne fremføres om den utilfredshed med ungdommen, der vel siden verdens skabelse har kendetegnet ældre for ikke at sige gamle mennesker.

Og der var under disse forhold naturligvis mange disciplinærsager, og det nyttede ikke stort, at universitetets bestemmelser og love sædvanligvis blev oplæst en gang om året for studenterne.⁶⁴

I en sådan anledning skriver Peder Kristensen spydigt og spidst under den 25.1.1591, at lovene blev oplæst for studenterne, men ikke deres privilegier - altså kun de sure pligter og ikke de i øvrigt ret begrænsede rettigheder.

Peder Kristensen ses kun en enkelt gang helt klart at have haft en konflikt med universitetsmyndigheder - hvis man da i det hele taget kan betegne de ledende studenter i Kommunitetet som sådanne - nemlig i den tågede jul 1587,⁶⁵ da han lillejuleaftensdag gerådede i strid med Kommunitetets provst eller inspektør Robert N.; Kommunitetets dekaner - præsidenterne ved de enkelte borde - ville øjensynligt ikke have deres gråvejrs-julefred ødelagt og nægtede at dømme i sagen, men da den efter al sandsynlighed noget stridbare unge ripenser den 27.12. atter kom i strid med provsten, blev han idømt en bøde på to mark, som dog - vel under indtryk af højtiden - blev ham eftergivet, hvorpå julefreden sikkert nok atter blev genoprettet i Latinerkvarteret.

At Peder Kristensen var netop stridbar, tyder andre notiser end de nysnævnte på; således noterer han under et af sine mange besøg i Ribe, at han den 1.3.1590 havde et sammenstød med Anders Rytter⁶⁶ - en af tidens brutale adelsmænd - ganske vist skriver han, »og det mod min vilje«, men den kårde, som han har tegnet i margenen, taler sit tydelige sprog, og sagen kunne have fået et alvorligt udfald. Det samme kunne vel have været tilfældet op mod årsskiftet 1591, da

han i margenen til notitsen 28.-29.1590 har tegnet en økse og et sværd. - At Peder Kristensen har været i besiddelse af en kårde, vidner en notits om under den 13.7.1591, da venen fra disse år, Kristen Leem, vel også en vestjysk student fra Ribe, sendte den unge huslærer en kårde, der tilhørte denne, sikkert et farligere våben end den dolk - nok en madkniv - som Lydik Andersen Guldsmed i Ribe sendte ham tre år i forvejen; men i øvrigt vides det ikke, om Peder Kristensen har forvoldt nogen skade enten med dolk eller kårde.

Endelig noterer han, at han og Kristen Kolding, vel også dimitteret fra Ribe katedralskole, kom i strid med en vis Johannes Trapmand.⁶⁷ Og betegnende nok omtaler han flere episoder mellem studenter og hofkarle - adelstjenere - uden at det ses, at han direkte har været indblandet i de stridigheder mellem de to grupper af unge mennesker, som tit voldte død og ulykke.⁶⁸

Og når han under den 11.3.1587 noterer, at han i Konsistorium aflagde ed på, at han ville give agt på alt det, som han tidligere havde lovet hr. rektoren, ser det nok ud til, at han har været indblandet i en i øvrigt ikke nærmere angivet disciplinærsag, måske endda af alvorligere art end den i julen s. å., men på den anden side ikke af værre beskaffenhed, end sagen nok kunne ordnes i mindelighed.

Af afgjort større alvor var den sag, som en anden ripensisk student noget senere havde, ganske vist ikke med universitetets myndigheder, men så meget desto værre med landets højere myndigheder.

Det drejer sig om Mogens Gregersen Skjern, højst sandsynligt en af de mange convictores - bordfæller - der i deres skoletid i Ribe var blevet anbragt i Ribe-rektoren Peder Hegelunds hjem i Puggård i Ribe for at kunne nyde godt af det private samvær med den højt dannede rektor.

Mogens Gregersen var søn af Gregers Jensen, præst i Skjern,⁶⁹ og det er muligt, at Peder Hegelund under sit ophold i Skjern 1574 har talt med hr. Gregers om sønnen Mogens' optagelse i Ribe-rektorens hus.⁷⁰

I skoleårene i Ribe blev han, som det synes til Peder Hegelunds store fortrydelse, 1577 udsat for en alvorlig forulempelse, idet en anden elev - vel også en convictor - sårede ham i panden med et stenkast.⁷¹

Den 17.8.1579 blev han dimitteret fra Ribe katedralskole⁷² og må formodentligt samme år være blevet immatrikuleret ved Københavns universitet, i 1582 blev han - den 3.12. - indført i universitetsmatriklen i Wittenberg,⁷³ hvis universitet var det så stærkt eftertragtede mål for danske studenter og vordende præster, store som små.

I Wittenberg pådrog han sig hurtigt så stor en gæld, at han kom i gældsængsel, og den 6.1.1583 bad universitetet i denne lutheranismens højborg Frederik II om at sørge for betaling til kreditorerne⁷⁴ - en i øvrigt ikke helt enestående situation, heller ikke for de ellers så godt optugtede ripensiske studenter; for den 13.7.1583 skrev man, ligeledes fra universitetet i Wittenberg angående en gæld, som Søren Kristensen fra Ribe - immatrikuleret den 15.7.1583 - ligervis havde pådraget sig.⁷⁵ - Der må være tale om Søren Kristensen Buntmager, utvivlsomt søn af Ribe-borgeren Kristen Sørensen Buntmager. Søren Kristensen drog den 21.10.1579 fra Ribe til Rostock, den 3.3.1584 skrev Peder Hegelund til ham angående befordringen af nogle bøger,⁷⁶ 1586 var han i København, og de følgende år opholdt den øjensynligt allerede da sygdomsmærkede unge mand sig skiftevis her og i Ribe, hvor han den 23.2.1588 døde af tuberkulose.⁷⁷ - Hans lykke var således kun arm og krank, og de wittenbergske kreditorer har nok måttet sætte hans gæld på tabskontoen.

Og andre - også efter alt at dømme bedre situerede ripensiske studenter som f.eks. to sønner af den velbærgede Ribedekan og kgl. historiograf mag. Hans Svanning (ca. 1500-84) - kom på »den sorte liste«; for endnu 1592 var den gæld, som den i øvrigt lidt problematiske mag. Jacob Hansen Svanning, da vikar ved Lunds domkirke, og hans mere skikkelige broder Frederik Hansen Svanning, død 1587 i Wittenberg, da kanik i Ribe, havde efterladt sig under deres studier i Tübin-

gen, endnu ikke betalt - »en mærkelig sum penge«, som det lød - de var immatrikulerede her henholdsvis 1578 og 1579.⁷⁸

Og det stod da heller ikke værre til med den gældbundne Mogens Gregersen, end at han den 8.4.1585⁷⁹ fik ret til at oppebære afgiften af kronens tiende i Skjern s., Bølling h., Ringkøbing a., og den 14.1.1586 fik han dertil ret til de følgende to år til sit underhold at oppebære afgiften af kronens korntiende i N. Nebel s., V. Horne h., Vardsyssel.⁸⁰ - Man må efter alt at dømme på højeste sted have haft tillid til hans evner.

Så meget mere bemærkelsesværdigt er det da, at man 1594 finder ham som dødsdømt fange i fængslet på Lundenæs slot, dømt fra livet på grund af utilbørlig løsagtighed. Den ulykkelige unge mand ansøgte i sin nød kongen om benådning. Og atter kom man ham til hjælp. Kongen skænkede ham nemlig under hensyn til hans unge alder livet, vel at mærke på betingelse af, at han fortsatte sine studier i udlandet, og at han fem år frem i tiden undflyede kongens riger og lande, »så at han kan findes sig udi den tid skikkelig og tilbørligen at have forholdet«.

Lensmanden på Lundenæs, Hans Gundesen Lange (1542-1609), lensmand her 1585-99,⁸¹ fik befaling om at løslade ham fra fængslet, men hvis lensmanden under de omtalte fem år fandt ham i Lundenæs len eller andetsteds deromkring, da skulle den unge mand straks ifølge dommens lydelse pågribes og stande sin ret. Efter fem års forløb skulle lensmanden sammen med biskoppen i Ribe forhjælpe ham til et præstekald i lenet, hvis han havde gjort en sådan fremgang i sine studier, at han kunne kendes duelig og bekvem til præsteembede, men naturligvis kun hvis et sådant embede var ledigt, og naturligvis kun under den forudsætning, »at altinigest derudinden sker og handles efter ordinansen«.⁸²

Mogens Gregersen må imidlertid efter de fem års forløb være vendt tilbage med så mange gode testimonier og have tilegnet sig så megen viden, at Ribe-bispen Peder Jensen He-

gelund den 5.7.1601 kunne finde det rimeligt at ordinere ham som afløser for den øjensynligt aldrende fader hr. Gregers Jensen i Skjern,⁸³ der i øvrigt levede endnu 1604.⁸⁴

Mogens Gregersen har sikkert som en samfundsstøtte beklædt sit embede i sit fødesogn til sin død 1633.⁸⁵

Peder Kristensen kunne ellers påbegynde sin studier ved Københavns universitet i bevidstheden om, at han alene som ripenser var velanskrevet i København; det var nemlig, som digteren og historikeren Klaus Kristoffersen Lyschander (1558-1624) udtrykte det, »smukke, fine og ærensagtige folk«,⁸⁶ der kom fra den ærværdige bispeby med de fornemme traditioner, og ikke så få herfra havde ved deres virke ved universitetet og andetsteds i hovedstaden kastet glans over deres hjemby, som de ofte ved mange bånd følte sig knyttet til.

Blandt berømtheder, der havde deres udspring i Ribe, kan f.eks. nævnes reformatoren Peder Palladius (1503-60), der 1537 var blevet indviet som den første lutherske biskop over Sjællands stift og kort tid derefter tillige ansat som professor i teologi,⁸⁷ broderen Niels Palladius (1510-60) havde været sognepræst ved Vor Frue kirke, før han 1551 blev valgt til biskop i Lund.⁸⁸ Desuden Ribe-biskoppen Hans Laugesen (1530-94) og den lærde og ansete præst i Anst-Gesten, Anst h., Ribe a., mag. Jon Jensen Kolding, død ca. 1610.⁸⁹

Dertil kom folk som digteren og lægen Hans Frandsen, der 1560 var blevet udnævnt til professor i medicin ved universitetet, han døde kort tid efter, at Peder Kristensen kom til København - 52 år gammel - den 3.7.1584 og blev begravet den 6.7. - ved begge lejligheder hædrende omtalt i den unge ripensers almanakoptegnelser.⁹⁰

Dimitteret fra Ribe katedralskole var også Anders Jensen Lemvig (1538-1603), 1577 ligeledes professor i medicin ved universitetet⁹¹, men som medicinere stod de to trods al anseelse langt tilbage for den ripensiske rådmandssøn, det strålende videnskabelige lys paracelsikeren Peder Sørensen (1540

el. 42-1602),⁹² Peder Hegelunds og Anders Sørensen Vedels jævnaldrende, siden 1571 kgl. livlæge, højt beundret i Europa i sin samtid og eftertid.

Yderligere kan nævnes borgersønnen fra Ribe Anders Kristensen (1551-1606), student fra sin hjemby, nært forbundet med den store teolog Niels Hemmingsen (1513-1600) og den allerede omtalte Niels Frandsen m.fl., 1585-1602 ansat som professor i medicin ved universitetet, en dygtig praktiker i sit fag som på andre områder, en initiativrig mand, der forgæves søgte at bringe fornyelse i sin videnskab ved anatomiske undersøgelser, noget som vakte almindelig bestyrtelse.⁹³

Og i 1579 var ripenseren, den lærde Niels Lauridsen (ca. 1550-79) død som professor pædagogicus - dvs. i latin - efter at have beklædt sin lærestol siden 1576,⁹⁴ Han var broder til den latinske digter, medicus i Ribe Hans Lauridsen Amerinus (ca. 1550-1605), begge sønner af sognepræst ved Ribe domkirke, senere biskop i Ålborg mag. Laurids Nielsen (1520-57)⁹⁵; en tredje søn var mag. Jørgen Lauridsen Riber (død 1602), som sine brødre student fra Ribe; han var præst i Thisted.⁹⁶

Og nye navne var på vej frem som f.eks. borgersønnerne fra Ribe Niels Pedersen Krag (1550-1602),⁹⁷ senere professor, diplomat og kgl. historiograf, og Anders Pedersen Krag (1553-1600), ligeledes professor ved universitetet.⁹⁸

Dertil kom, at et helt kuld af Peder Hegelunds elever målbevidst arbejdede sig frem. - Selv havde han 1561 sammen med vennen Anders Sørensen Vedel (1542-1616) ledsaget salmedigteren mag. Hans Thomesen (1532-73) til København - de var begge hans yndlings elever. Hans Thomesen, der selv i sin tid var dimitteret fra den skole, hvor han 1558-61 var rektor, havde studeret ved Københavns universitet bl.a. under Niels Hemmingsen og ønskede nu med kgl. støtte at opnå en stilling ved universitetet eller andetsteds, hvorfor han havde opgivet sit embede som rektor i Ribe. Hans Thomesen blev sognepræst ved Vor Frue kirke,⁹⁹ hvor i øvrigt hans broder

mag. Poul Thomesen, som han dimitteret fra Ribe katedralskole, 1573 var kapellan, død sandsynligvis 1575.¹⁰⁰ - Peder Hegelund tilbragte et par år i Niels Hemmingsens hus, medens han studerede i København, og fortsatte 1564-69 sine studier i Leipzig og Wittenberg; han vendte 1569 som magister tilbage til Ribe, hvor han var rektor ved katedralskolen 1569-80, en rig og frodig periode i skolens liv.¹⁰¹

Blandt hans elever kan nævnes Jens Gødesen (ca. 1550-1626), nu i 1580-erne slotspræst i København, 1591 sognepræst ved Nikolaj kirke og 1593 biskop i Århus,¹⁰² og Hans Poulsen Resen (1561-1638), den senere så berømte og magtfulde biskop over Sjællands stift; han studerede 1581-83 i København og havde således forladt byen, da Peder Kristensen ankom dertil, hvorefter han de følgende syv år studerede i udlandet¹⁰³; utvivlsomt også præstesønnen Iver Iversen Hemmet (1564-1629), der omtaler Peder Hegelund som sin udmærkede lærer og velgører, magister i Wittenberg 1588 og uden tvivl derefter et halvt års tid i samarbejde med Tyge Brahe på Hven, hvor han sikkert har fået grundfæstet sin lidenskabelige interesse for astrologi, 1590-96 var han rektor i Ribe, lektor sammesteds 1596-1614, da han afløste Peder Hegelund som biskop her; han døde i dette embede 1629.¹⁰⁴ Endelig bondesønnen Villads Nielsen Brøns, død 1637 som teologisk lektor i Viborg, forfatter af forskellige skrifter.¹⁰⁵

Efter at Peder Hegelund var fratrukket som rektor ved Ribe katedralskole 1580, fortsatte strømmen af begavede studenter fra skolen, så afgjort præget af den ånd, som Peder Hegelund i sin rektortid havde forlenet skolen med, og som hans efterfølger som rektor Niels Villumsen var påvirket af og levede op til; det gælder f.eks. studenter som Kristen Hansen Riber (1567-1642), der 1586 kom til København og de følgende fire år var famulus hos Tyge Brahe på Hven, hvor han muligvis et stykke tid har ført den meteorologiske dagbog; efter omfattende studier i udlandet blev han magister i København 1594, 1602 professor ved universitetet, 1610-42 biskop i

Ålborg,¹⁰⁶ og hans formentlige ven, den begavede og grundigt uddannede Gøde Lauridsen (1568-1627), der delte hans astronomiske interesser, student 1586, 1596-1605 rektor i Ribe, 1603-27 ærkedegn sammesteds.¹⁰⁷

Ikke sært, at ripenserne i København udgjorde ligesom et broderskab, ikke så helt uligt det, der sammenknyttede de norske studenter, der mødtes til festligt samvær i »det norske kollegium«, der havde til huse i St. Pedersstræde¹⁰⁸ - men et sådant samlingssted fandt studenterne fra Ribe dog efter alt at dømme ingen trang til at have.

Det universitet, som Peder Kristensen og hans fæller fra Ribe i 1584 søgte ind på, nød i flere henseender godt af Frederik IIs og hans rådgiveres bevågenhed, nævnes kan i den forbindelse oprettelsen af Kommunitetet 1569 til underhold for 100 fattige studenter¹⁰⁹ og indførelsen af den såkaldte nye fundats af 1571, der især tog sigte på forbedring af de høj- lærdes - professorernes - aflønninger.¹¹⁰ - En gylden tid benævnedes teologen og lægen Kaspar Bartholin (1585-1629) denne periode.¹¹¹

Men universitetet var alligevel ikke helt det samme som blot få år tidligere; det var således et svært slag mod Alma Mater i København, at de samme myndigheder, der havde begunstiget universitetet i materiel henseende, havde svækket det undervisningsmæssigt ved 1579 under udenlandsk pres at have fjernet dets store europæiske navn, »Danmarks almindelige lærer«, Niels Hemmingsen fra den lærestol, der havde kastet glans over landet, og som kalvinistisk sympatisør havde fordrevet ham til en omend mild og agtet forvisning i Roskilde, hvor han siden 1557 havde et kanonikat.¹¹²

Og selv om hans efterfølgere og tidligere kolleger på universitetets lærestole i deres undervisning muligvis bar tydeligt præg af påvirkning fra ham og i stor udstrækning anvendte hans lærebøger, manglede man dog den inspiration, der udgik fra hans personlighed, noget, der, som det synes, især var kendetegnende for det filosofiske fakultet, som Peder Kri-

stensen og hans kammerater først skulle stifte bekendtskab med; det stod i virkeligheden ret sløjt til her, f.eks. kunne professor i retorik, den ikke særligt evnerige Hans Thomsen Guldsmed (død 1602) vanskeligt have været særlig udbytterig at høre på for de studenter, som han formentligt har kedet siden 1567, da han overtog sit professorat i denne disciplin,¹¹³ og rent galt stod det til med Klaus Hammer (1542-85), der samme år, som han led druknedøden i en brønd i Skåne, måtte se sig degraderet fra lærestolen i dialektik til professoratet i græsk.¹¹⁴

Og hvilke muligheder tegnede der sig nu rent studiemæssigt for en student, der i 1580-erne søgte til Københavns universitet? Der var ved universitetet tre højere fakulteter: det teologiske, det juridiske og det medicinske, samt et fjerde, et lavere, det artistiske eller filosofiske¹¹⁵; dog, langt den største del af de studerende trængte efter at komme til at trone i landets præstegårde som repræsentanter for et i religiøs og verdslig henseende autoritært system i deres egenskab af bærere af en rent formel dannelse, der gav dem indflydelse især i landsognene: Guds ord var så sandelig ikke lagt på Guds alter af bondehånd; og for at kunne bestige en prædikestol krævedes en universitetsuddannelse; for som det den 26.7.1573 blev befalet landets biskopper, måtte disse troens vogtere sørge for, at de for fremtiden »ingen annammer, indvier eller ordinerer til præsteembede, med mindre end de nogen år tilforn flittigliggen og vel udi universitetet har studeret og siden skilles herfra med rektors testimonium. Eller og, dersom de har studeret udenlands, at de dog tilforn eksamineres af det teologiske fakultets professorer her udi universitetet og af dem fanger vidnesbyrd, så at de i alle artikler udi religionen kommer overens med Guds ords tjenere udi dette rige«. ¹¹⁶

Der krævedes således ingen egentlig eksamen for at kunne gøre sig gældende på en prædikestol. Men noget andet var, at man ifølge kgl. stadfæstelse af 27.1. 1574 ikke kunne få

Kommunitetet i mere end tre år, med mindre man havde taget baccalaureatgraden, den laveste grad ved det filosofiske fakultet, og således mistede retten til at blive underholdt yderligere to år,¹¹⁷ hvad der naturligvis kunne få alvorlige følger for et fortsat studium. Og dette må ses i forlængelse af, at det ifølge fundatsen af 1539 blev pålagt de filosofiske professorer at sørge for hyppigt i deres fakultet at kreere baccalaurer og det i rigeligt tal, »thi«, som det hedder, »denne laveste grad vil opmuntre de unge til videregående studier og vil skaffe godt forråd af sådanne, som bekvemmeligt kan forestå børneskoler«¹¹⁸ - især de mindre latinskoler, som det lød i 1555.¹¹⁹

Endelig var baccalaureatgraden forudsætningen for den filosofiske magistergrad, der med sit større kundskabsforråd gav fortrinlig adgang til stillingen som rektor ved katedral-skolerne,¹²⁰ sognepræsteembederne i byerne, til bispeembederne og til professorstillingerne ved det filosofiske fakultet; kun de af guderne benådede kunne nå frem til en doktorgrad, for akademikeren tilværelsens krone, der bl.a. gav adgang til professoraterne ved de højere fakulteter, stillinger, der var bedre aflønnede og gav større indflydelse end dem ved det filosofiske fakultet.¹²¹

Men Peder Kristensen har i de tidlige martsdage 1584 i det kolde skiftende vintervejr,¹²² da han påbegyndte sine studier, næppe skuet op mod det himmelske lys på samme måde som ørnen over universitetets hovedportal århundreder senere; han har sikkert som så mange andre unge studenter i samtid og eftertid været optaget af mere jordnære ting som husly, føde og klæder, og hertil krævedes trods mange afkald penge og atter penge; og netop jordisk mammon spiller en stor rolle i Peder Kristensens almanakoptegnelser.

Således noterer han f.eks. omhyggeligt, at han den 10.7.1584 gennem den tidligere omtalte Jacob Jensen Hege-lund modtog ti daler, sendt fra Ribe, og den 20.9. s. å. modtog han fra sin svoger Niels Grisbæk 30 daler, yderligere den

3.10. fire daler, sendt fra hjembyen, dvs. at han efter almanakoptegnelserne foruden den ikke nærmere angivne sum penge, som han nødvendigvis må have medbragt fra Ribe, i 1584 rådede over en samlet sum på 44 daler.

For de penge, han medbragte, lejede han sig ind hos Søren Smed i Lille Rådhusstræde - utvivltsomt et af de ydmyge steder - og havde her som kontubernal bondesønnen fra Brøns,¹²³ den tidligere omtalte Villads Nielsen Brøns, som Peder Hegelund, hans rektor og vært i Ribe, havde indpodet så stærk en kærlighed til Terents¹²⁴; her købte de, som der står i notitsen herom, kosten til påske - 18.4. - for hver fire daler - altså for seks uger - hvorefter Peder Kristensen den 22.4. fik herberg og kost hos sin præceptor - studievejleder - mag. Hans Rasmussen Skomager (1551-1614), der i sin ret beskedne stilling som professor pædagogicus i lighed med, hvad der var tilfældet for andre filosofiske professorer,¹²⁵ supplerede den ikke særligt høje aflønning med mod betaling at herberge studenter og holde dem med kost,¹²⁶ noget som på denne tid beløb sig til årligt ca. 30 daler, at dømme efter Peder Kristensens optegnelser.

Efter 23 ugers forløb gjorde Peder Kristensen, som han skriver, klart regnskab med mag. Hans Rasmussen og betalte for den kost, som han havde fået fra påske og til Mikkelsdag, den 29.9. - Peder Kristensen anfører fejlagtigt afregningsdagen som den 21.9, men det må efter sammenhængen være den 1.10. - et beløb på 13 daler minus 4 sk., en daler for herberg og 22 sk. for seng, og det må være lejen for en sådan fra påske til den 15.6., da han fra Kolding pr. skib fik tilsendt en seng m.m., hvorfor han i »færgeløn og for det at age etc.« gav en mark, som en anden ripensisk student, Jens Næsbjerg, lånte ham, og som han i øvrigt tilbagebetalte den 17.7.

Yderligere betalte Peder Kristensen ved den ovenfor omtalte afregning med sin præceptor en daler, som han skyldte ham.

Den 2. 10. tog han imidlertid »bord af M. Hans Rasmussen på ny igen«; og tilføjede i en notits herom, »Gud give til lykke. Amen«, og det kunne jo betyde lidt af hvert, forholdet har måske ikke været alt for godt mellem dem, i hvert fald hvad angik det økonomiske. - Peder Kristensens materielle ballast har øjensynligt ikke været alt for sikker og tillidvækkende - han måtte således i 1584 flere gange låne penge - og derfor er det måske meget naturligt, at Peder Kristensen den 4. 10. gav professoren fire daler, »på ny regnskab«, forstået således, at den unge student skulle have kost for dem, »så meget som de kan forslå, efter 2 mark 4 sk. om ugen« - den betrængte professor har efter alt at dømme skævet til sin bordfælle, der tog for sig af de sikkert ikke alt for overdådige retter ved det professorale bord, som så usikker en betaler, at han sikrede sig ved at kræve betaling forud.

En væsentlig årsag til de ringe økonomiske forhold, hvorunder mange, måske de fleste studenter måtte leve, var de store prisstigninger efter Syvårskrigen,¹²⁷ og disse var f.eks. i høj grad medvirkende til, at rentemester Kristoffer Valkendorf oprettede sit kollegium, »efterdi«, som han sagde, »alle varer, i hvis det være kan, alle år opstiger og bliver dyre«,¹²⁸ og det var kun fattige skillinger, som studenterne fik for at stille sig til rådighed som ligbærere, men der faldt vel lidt af, vådt og tørt, ved beværtningen efter begravelsen.

Det er betegnende, hvor mange begravelser der omtales i almanakoptegnelserne, og det fremgår klart af notitserne, at Peder Kristensen i flere tilfælde har været blandt bærerne.

Og de ikke så helt få breve, som Peder Kristensen sendte til sine slægtninge og venner i Ribe, har sikkert indeholdt et og andet om hans økonomiske trængsler.

Intet under, at han derfor før tiden søgte at få Kommunitet, som man normalt kun kunne søge efter et års studium; men Peder Kristensen har uden tvivl sat sin lid til, at han kunne slippe tidligere ind, fordi Kommunitets-fundatsen gav mulighed i den henseende for sådanne, om hvem der var

»besønderligt håb«, ¹²⁹ og stedbroderens testimonium fra Ribe har sikkert ikke givet ham betænkeligheder i den retning.

Han indstillede sig derfor til den eksamen, der den 13.8.1584 tog sin begyndelse og blandt 84 unge skulle afgøre, hvem af dem der kunne få underhold i Kommunitetet, den to stokværk høje bindingsværksbygning på Studiigårdens grund ud mod Nørregade. ¹³⁰ Man plejede årligt at optage 25-30 nye alumner. ¹³¹

Men da eksamen var afsluttet, ja allerede før, måtte han se sig skuffet i sine forhåbninger og som nr. 42 se sig anbragt ret langt nede på ekspektancelisten, så langt nede, at han ikke kunne få megen fordel af den bestemmelse i Frederik IIs fundats, der gik ud på, at ekspektanterne af nåde og almisse kunne få, hvad der blev tilovers af retterne, som kom på bordene for de 100 alumner - noget, som til stadighed gav anledning til stridigheder - hvorfor det 1590 blev bestemt, at kun de første 12 af ekspektanterne kunne komme i betragtning i så henseende. ¹³²

Men foruden disse presserende behov var der også et tøjproblem; der krævedes også penge til at gå så nogenlunde standsmæssigt klædt, og Peder Kristensen ønskede på det felt ikke at stå tilbage for andre, hvorfor han da også fra Ribe den 15.6. i det vanskelige begyndelsesår fik tilsendt »noget til klæder«, og godt en uge efter i samme måned lod han skære sine klæder »i M. Hanses stue af en skrædder som hed Frederik i Vognmandsgade«, først og fremmest kappen, der nysyet gerne skulle forlene sin bærer med et vist åndeligt adelskab, men luvslidt og falmet placerede ham i noget i retning af et akademisk proletariat. - Lidt senere lånte han tre mark dansk af den tidligere omtalte Poul Arnum til et par hoser og en mark til et par hosebånd. ¹³³ - Og da det blev koldere i vejret, fik han fra Ribe tilsendt en hue, ¹³⁴ og dermed var det tilsyneladende slut med de ret beskedne tøjudskejelser for det år.

Men Peder Kristensen var jo først og fremmest søgt til København for her at nå videre ad den lange og trange vej, hvis

endemål var en prædikestol, en vej, som havde taget sin betydelse i katedralskolen i Ribe.

Og vejen var så at sige klar nok; studenten skulle, når han havde meldt sig til universitetets rektor, henvende sig til en af magistrerne, der så skulle have det fornødne tilsyn med hans sædelige forhold og studeringer, »eftersom de (studenterne), der på grund af deres ungdom« - som det hed - »endnu ikke kan dømme om, hvad de fornemmelig bør lære og i hvilken orden, kun gør liden fremgang uden privatpræceptorer, og deres sæder er i fare, når de ikke har en dertil skikket mand til at have tilsyn med deres sædelige forhold«. - Og det blev foreskrevet de unge studenter, at de undertiden, i det højeste en gang om ugen, men i hvert fald hver måned, burde skrive over en eller anden opgave og forelægge deres præceptor udarbejdelsen til gennemsyn og rettelse.¹³⁵

Peder Kristensen valgte som tidligere omtalt som sin præceptor den ikke særligt betydningsfulde og noget konfuse mag. Hans Rasmussen Skomager, der 1582-1602 beklædte et af de ikke særligt ansete pædagogiske professorater - en af lærestolene i latin - ved universitetet for under hans vejledning at påbegynde lectio pædagogica, der omfattede grammatik, retorik og dialektik, der førte studenten frem til baccalaureatet.¹³⁶

Grammatik omfattede gennemgangen af latinske forfattere, som de pædagogiske professorer fortolkede for studenterne - ikke på dansk, men med i forhold til teksten mere forståelige omskrivninger på latin - det sprog, der trods reformationstidens stærkt skillende religiøse brydninger stadig væk var det fælleseuropæiske kultursprog.

Det var navnlig Terents og Plautus, der måtte holde for, og disse komediedigteres værker lærte man udenad og opførte dem undertiden.

Dertil kom versskrivning på latin, en ren og skær og for det meste åndløs efterligning af latinske forbilleder, et versmageri, der gik i ordrig tomgang, og derudover de meget

ordrige, for det meste helt upersonlige tale-, og skriveøvelser.¹³⁷

Universitetsundervisningen har efter alt at dømme latinen vedrørende ikke synderligt skilt sig ud fra, hvad man til daglig vædede på landets latinskoler, og en dybere indsigt i den klassiske kultur, hvis forudsætninger var helt andre end det 16. århundredes, kan man umuligt have haft, dertil favnede man for tit skyen i stedet for Hera. Men det klassiske var nu engang det store dannelsesmønster, og man vandrede ufortrødent videre i de berømte fodspor.

Og Peder Kristensen ses da også omgående at have kastet sig ud i sit studium, og han fulgte fra 27.4. til 11.11. sin præceptors forelæsninger over Ciceros *De officiis*, ligesom han fulgte hans forelæsninger over Lüneburg-rektoren Lucas Lossius' *Epitomes*.¹³⁸

Men han ses også at have fulgt de forelæsninger over troerne, sammenligninger, som den helt fremragende og ganske særprægede dr. Jacob Madsen Århus (1538-86) - siden 1580 professor i teologi¹³⁹ - holdt fra den 9.9. til juleaftensdag.¹⁴⁰ Det var et led i studenternes opøvelse i retorik - i anvendelsen af latinske retoriske vendinger til brug i de så meget anvendte deklamationer.

Yderligere har Peder Kristensen i sit første studenterår fulgt den gennemgang af Philip Melanchtons *Dialektik*, som blev foretaget af professor i dialektik, den dygtige Peder Ågesen (1546-91), og som blev afsluttet kort før jul.¹⁴¹

Her som hos de to andre professorer blev meget betegnende for den philippistiske holdning, der prægede universitetet i disse åringer, anvendt lærebøger af den store tyske humanist og reformator.

Dialektikken blev betragtet som en meget vigtig disciplin; den skulle skærpe studenternes tænkeevne og gøre dem egnede til at tage del i de akademiske disputationer; men det betød ikke, at denne optræning i logisk tænkning skulle gå i retning af en kritisk indstilling over for samfundet og dets in-

stitutioner, tværtimod tåltes det ikke, at man gik uden for de grænser, som Bibelen og de antikke forfattere efter datidens mening havde afstukket, og naturligvis vogtede man årvågent over den lutherske læres renhed og ønskede ikke strid om tros læren; Frederik II indskærpede således 1585 universitetets professorer, at de skulle holde sig fra enhver fremmed lærdom og uden noget som helst menneskeligt tillæg urokkeligt holde sig til den læreform og de kirkeskikke, »som var brug i min højlovlige faders tid«, selv havde han »altid afskyet enhver, som af ærgerrighed og af andre slige bevæggrunde har gjort forsøg på at forvanske den Os betroede fuldkomne himmelske lærdom.«¹⁴²

Det var slået fast, hvad man skulle mene i de centrale spørgsmål, ja, også ud over dem, og man ønskede i den henseende at styrke sammenholdet inden for de kredse, der i særlig grad skulle stå som garantier for ro og orden vedrørende trossager som andet, og de skulle som et bevarende element styrkes i deres autoritet.

Peder Kristensen skulle som andre i samtiden i den henseende blive vidne til, hvorledes det gik en mand, en præst, der ikke fulgte dette krav om ro og orden og respekt for dem, der havde en myndighed at udøve.

Det drejer sig om mag. Jacob Nielsen, præst i Skurup i Skåne, der i nogle skandskrifter havde rettet tyverianklage mod Lunde-biskoppen Niels Hvid (1535-89),¹⁴³ som Peder Kristensen i øvrigt som bud for sin præceptor i september 1584 havde stiftet et flygtigt bekendtskab med.¹⁴⁴ - Til trods for, at Jacob Nielsen som følge af sin forseelse var blevet afsat fra sit embede som præst, havde han fortsat sit smædeskriveri mod biskoppen og havde optrådt truende over for ham; men da kongen, som han udtrykte det, billigvis måtte tænke på, hvor besværligt sådant skandskrift eller vise måtte være for enhver ærekær mand, såvel af ringe som af høj stand, hvorfor også både Guds og den verdslige lov påbyder alvorligt tilsyn dermed og tilbørlig straf derfor, og da et sådant skandskrift

var desmere at lastes, når en utilbørlig person, der af sin øvrighed dømmes for sine misgerninger, dermed vil hævne sig for sin tilbørlige dom og straf, som mag. Jacob i dette tilfælde havde villet gøre over for mag. Niels, ligesom det også var end mere forargeligt, en til Guds tjeneste ordineret person gjorde det mod sin superintendent og biskop, (så) ville kongen på ingen måde lade det gå ustraffet hen til advarende eksempel for andre. Derfor skulle Sjællands biskop, dr. Poul Madsen, og professorerne ved universitetet forhøre hele sagen og dømme, om ikke mag. Jacob burde udstødes af den præstelige orden og siden stilles for verdslige dommere for at få sin tilbørlige straf.¹⁴⁵

Konsistorium dømte ham så den 11.3.1586 i realiteten til døden efter den kgl. ordinans, og trods professorernes appel til kongen med bøn om, at han »for Guds skyld og sin kongelige medfødte mildhed og miskundhed nådelig ville anse den arme og fattige mand, mester Jacob, og lade handle med ham efter nåden og ikke efter den strenge ret«, gik sagen sin ubønhørlige gang. - Jacob Nielsen blev fra Blåtårn, hvor han sad som fange, ført til Københavns rådhus på Gammeltorv, hvor borgmestre og råd den 15.3. afsagde den endelige dødsdom, og den følgende dag - en mild martsdag - blev han henrettet foran Københavns slot, »og intet anderledes blev han degraderet, men blev straks lagt i en kiste, hoved og krop, og aget til den kirkegård uden for byen med slottets postvogn«, som det lyder i en gammel beretning. - Uden tvivl til de fattiges kirkegård uden for Nørreport.¹⁴⁶

Den lutheranske øvrighed bar i datiden ikke sværdet for-gæves, hvad Peder Kristensens almanakoptegnelser til fulde bærer nok så tydelige vidnesbyrd om.

Men i modsætning til så mange i samtiden smilede lykken til den unge student fra Ribe; for i 1585 fik han sit ønske opfyldt om at blive optaget i Kommunitetet, og dermed var en del af hans trængsler forbi.

I 1569 havde Frederik II trods rigets betrængte situation

Studiigården i København i begyndelsen af det 17. århundrede.

(Fra Matzen: Universitetets retshistorie.)

Da man 1537 genoprettede Københavns universitet, skete det ved en udskiftning, således at Sjællands biskop fik hjørnejendommen mellem Nørregade og nuværende Studiestræde, hvor det ældste universitet havde til huse, mod at afgive den gamle katolske bispegård nord for Vor Frue kirkegård på det nuværende universitets grund. - På nærværende billede ses det ældste kollegium eller auditorium til højre på hjørnet af Nørregade og Frue plads, en to-etages grundmuret bygning i gotisk stil med et auditorium eller lektorium, i hver etage, kaldet henholdsvis det øverste og det nederste eller det store og det lille, det nederste kaldtes også Pædagogium. - For enden af denne bygning, der kom til at hedde det gamle kollegium, ses Kommunitetet, en to-etages bindingsværksbygning med trappetårn, bygget 1567-70. - Længere til venstre, skilt fra det gamle kollegium ved en brandmur, ses en to-etages bygning i renæssancestil, bygget 1545, her var der auditorium i stuen og bibliotek på 1. sal. 1600-01 blev der opført yderligere en auditoriebygning, kaldet det ny kollegium, der på prospektet ses yderst til venstre, en ret stor grundmuret to-etages bygning med et trappetårn, alt i pyntelig hollandsk renæssancestil.

under Syvårskrigen, uden tvivl efter mønster fra universitetet i Wittenberg, indrettet en stiftelse for 100 studenter »i det nye hus i Collegiigården« ud mod Nørregade. Kongen havde nemlig erfaret, »at her udi riget skal være mange fattige personer, som flittigligen har begyndt deres studier, om hvilke er godt håb, at de med tiden kan være nyttige at bruge udi religionen og udi andre måder riget til bedste, og de dog ikke er formuendes, men af armod så undertrykte, at de deres begyndte studia ikke kan forfølge og fuldende«.

De 100 studenter skulle her under visse betingelser til deres daglige underhold have »en tålelig forspisning«, som det lød, nemlig fire retter mad til middag og tre til aften med det øl, der hørte dertil, og dette gode kunne de - stadig under visse betingelser - nyde i fem år, med mulighed for yderligere forlængelse.

Adgangsberettiget til »Kongens bord« var efter Kommunitetslovene af 1573 kun sådanne, som havde testimonium fra deres tidligere lærer, var fattige, havde gode kundskaber i grammatik og var blevet eksamineret af de teologiske professorer og almindeligvis havde studeret et år ved universitetet. Men dertil kom, at det, som det synes, var sædvane, at studenten for at få adgang til Kommunitetet skulle have en intercessor - en anbefaler. - En helt nødvendig forudsætning for, at studenten vedblivende kunne holde sin friplads her, var, at han uanset hvad han studerede, »ville læse og explicere den hellige skrift«, hvilket med andre ord betød, at han skulle følge teologiske forelæsninger.

Studenterne valgte indirekte af deres midte en leder, præpositus, provst, »en lærd og vel forfremmet person«, der sammen med oconomus, forstanderen, »en beskeden og forstandig mand«, forestod den daglige ledelse. Det var dekanerne ved bordene, valgt af bordfællerne ved de enkelte borde, der valgte provsten, hvis valg skulle stadfæstes af de teologiske professorer; provsten skulle stadfæste valget af dekanerne og generelt overvåge alumnernes moralske vandel, retlede dem

og indberette til de teologiske professorer sådanne, der ikke ville rette sig efter deres anvisninger. Dekanerne skulle sørge for, at det gik sømmeligt til ved de enkelte borde.

Ifølge Kommunitetslovene skulle der ved middagsbordet læses op af Bibelen og ved aftensbordet af Philip Melanchtons *Chronica* eller et andet historisk værk, som provsten fandt passende.

På helligdage skulle ved middagsbordet dagens evangelium oplæses med Martin Luthers, Philip Melanchtons, Niels Hemmingsens eller en andens forklaring.

Fire gange om ugen, nemlig mandag, tirsdag, torsdag og fredag, skulle der afholdes borddisputatser, og om onsdagen og lørdagen skulle alumnerne fremsige det, som de efter dekanernes anvisning havde lært udenad.

Alt foregik naturligvis på latin eller græsk - dansk var bandlyst i Kommunitetsbygningen - og anvendelse af modersmålet var underkastet straf, og gentagen overskridelse af dette forbud kunne medføre tab af retten til frikosten.

Man måtte ikke bære våben, vise tumultuarisk adfærd på gaden, have utilladelige kærlighedsforbindelser, antræffes fuld, og man måtte under straf af bortvisning ikke forsømme forelæsninger eller kirkegang.

Hver helligdag skulle alumnerne deklamere, medmindre der den dag blev disputeret, og disse deklamationer skulle finde sted kl. 13 om vinteren og kl. 16 om sommeren. De af alumnerne, der var baccalaurer, skulle som præses disputere i det pædagogiske lektorium to gange om måneden, på søndage fra kl. 13 til 14.

Yderligere fik rektor og professorerne til de almindelige Kommunitetslove tilføjet, at alumnerne, når de var færdige med at læse Terents' komedier, skulle fremføre dem offentligt, alt efter universitetsmyndighedernes nærmere anvisning. Desuden blev det bestemt, at de studenter, som tog del i disputationerne, fik ret til at modtage et vederlag for deres deltagelse heri: en opponert skulle således have fire sk., en re-

spondent 8 sk. og præses tolv sk. Det blev også slået fast, at alumnerne, før de blev optaget i *Matricula Communitatis - Kommunitetsmatriklen* - skulle aflægge ed på at vise lydighed over for provsten og dekanerne og i øvrigt at ville overholde de akademiske love, som de allerede tidligere havde aflagt ed på for universitetets rektor.¹⁴⁷

Så stor var trængselen imidlertid for at komme på Kommunitetet og så stort behovet derfor, at mange studenter var misfornøjede med, at intercessorerne og andre øjensynligt havde så stor en indflydelse, at adgangen til frikosten ikke helt var i overensstemmelse med *Kommunitetsfundatsen* af 1569; der var, syntes de, tale om en social skævhed til fordel for bedrebemidlede. Nytårsnat 1581 gik nogle af studenterne derfor i aktion og foranstaltede et meget beskedent ungdomsoprør ved at fæste følgende linier på dørene til de huse, der var beboet af rentemester Kristoffer Valkendorf (1521-1601), Sjællands biskop Poul Madsen (1527-90) og dennes kollega som professor i teologi Anders Lauridsen (1528-89):

De rige studenter æder kongens kost,
de fattige lider både hunger og frost.

Tidender om denne aktion nåede helt over til kongen i Jylland, og selv om han måtte tage afstand fra dette smædeskrift, som han kaldte det, befalede han dog de tre ovennævnte nærmere at undersøge sagen, da der måske kunne være noget om det, som studenterne havde skrevet. Kongen havde netop givet denne almisse til »fattige, hjælpeløse studenter«. - De tre ovennævnte skulle derfor med det første undersøge, om der blandt de 100 studenter fandtes nogle, der havde rige forældre eller *patrimonium* - arvegods - til støtte, og hvis det var sådan, og de fandtes uværdige, skulle de »afskediges« til fordel for fattige og lovende studenter.¹⁴⁸

En af de første dimittender fra Ribe, der fik adgang til Kommunitetet, var den førnævnte Niels Pedersen Krag, der skulle komme til at gøre så strålende en karriere som filolog,

diplomat og kgl. historiograf. Men denne smukke løbebane var til at begynde med i fare for at blive afbrudt, næsten før den var begyndt. For da han 1570 i hidsighed under aftensmåltidet havde givet en af de andre alumner en lussing og havde været medvirkende til tumulter i den anledning, blev der som følge heraf grebet ind over for ham, og Konsistorium udelukkede ham for al fremtid fra Kommunitetet; det var kun ved hans velstående slægts velvilje, at han kunne fortsætte sine studier, af gode grunde ikke i København, men i udlandet. Også senere kom han i et vist modsætningsforhold til Kommunitetets ledelse.

For da han efter noget besvær i 1577 var blevet rektor ved Metropolitanskolen, kom han i strid med Kommunitetets provst, der mod Niels Krags ønske kraftigt støttede nogle studenter, der lapsede sig på domkirkens pulpitur med store »ru og bonnetter (huer)«, hvad der forargede rektoren, der ledede kirkesangen, hvad studenterne kvitterede for med larm og tumult, en adfærd, som også Kommunitetsprovsten tog del i.¹⁴⁹ - Her som ved så mange andre lejligheder overholdt studenterne langt fra de regler, der var foreskrevet af universitetet og Kommunitetet¹⁵⁰ - naturligvis ikke, kunne man måske tilføje.

En anden ripensisk dimittend, den tidligere omtalte professor i medicin Anders Kristensen gjorde sig i sin studietid som alumne på Kommunitetet meget mere fordelagtigt bemærket end Niels Krag, eftersom han som ung student blev valgt til Kommunitetsprovst, et hverv, som han nedlagde 1575.¹⁵¹

I den bevarede Kommunitetsmatrikel fra 1577 findes navnet på Anders Bentsen Dahl (ca. 1550-1607), der senere blev biskop i Oslo efter en overgang bl.a. at have været præst i Eltang-S. Vilstrup, Brusk h., Vejle a. og i Kolding¹⁵² - han har muligvis været elev i Ribe katedralskole, men helt sikker er fra samme år Jens Farsen (1553-1603), der 1585-1603 var præst i Vejle - i oktober 1577, samme måned som han blev

optaget i Kommunitetet, fik han brev fra Peder Hegelund, det drejede sig om Peder Hegelunds skuespil *Susanna*; også i januar 1578 sendte Peder Hegelund brev til ham.¹⁵³

I 1578 findes i Kommunitetsmatriklen anført Peder Hansen Riber, senere kannik i Århus, død 1599,¹⁵⁴ og den 19.4.1587 blev den tidligere omtalte Morten Pedersen Hegelund indført i Kommunitetet - og så fremdeles; men det vil sikkert ikke være rimeligt her at opregne navnene på alle de dimittender fra Ribe, der i disse åringer fik friplads i denne stiftelse, dels er listerne nemlig ufuldstændige, da de mangler for flere års vedkommende og således vil give et ufuldstændigt billede, dels er der i mange tilfælde blot tale om navne, det eneste de pågældende i de fleste tilfælde har efterladt sig, noget krimskrams, nogle streger i Kommunitetsmatriklen, en hel del er utvivlsomt kommet i stilling på en eller anden måde, men er forsvundet i den store masse af menige præster, og nogle har været ynkverdige tabere.

Dertil kom, at døden var en hyppig gæst blandt de unge, hvad Peder Kristensens almanakoptegnelser i al deres knaphed bærer flere vidnesbyrd om. Ja, enkelte nåede aldrig frem til i det hele taget at få begyndt et studium, som f.eks. den lovende Lauge Laugesen, søn af Ribe-biskoppen Hans Laugesen. Lauge Laugesen døde på vej til København af pest i Roskilde den 18.9.1576, og Peder Hegelund, hvis almanakoptegnelser i øvrigt fortæller en hel del om de ripensiske studenter, skrev i anledning af den unge mands død trøsteskriftet *Argumenta resurrectionis corporum. Trøst og Beuissning vdaff Guds ord om Legemens Opstandelse*, 1578.¹⁵⁵

Men omtrent samtidig med, at Peder Kristensen blev optaget i Kommunitetet, fik han som amanuensis - assistent, medhjælper - sin gang i dr. med. Anders Krags hus; den vidtberejste og grundigt uddannede, ja, i mange henseender fordomsfrie Anders Krag praktiserede som læge, og det var øjensynligt i denne egenskab, at han antog sit unge bysbarn fra Ribe som amanuensis, og da han i foråret 1586 blev pro-

fessor pædagogicus¹⁵⁶ - en såre beskedene stilling for en dr. med. - har det efter alt at dømme kun faldet naturligt, at han blev Peder Kristensens præceptor i stedet for Hans Rasmussen Skomager, og det er vel også sandsynligt, at den unge student har boet hos Anders Krag - i så fald med den tidligere omtalte Thomas Lindet som kontubernal.¹⁵⁷

Ifølge almanakoptegnelserne fulgte Peder Kristensen Anders Krags forelæsninger over forskellige værker af Cicero, Horats og Terents - forelæsninger, der strakte sig fra 1586 til 1589; i 1590 blev Anders Krag professor i matematik og senere i samme år i fysik (naturvidenskab), og Peder Kristensen har åbenbart fulgt hans sikkert kritiske forelæsninger over 1. bog af Aristoteles' fysik, som blev afsluttet den 23.3.1591; Anders Krag var nemlig påvirket af anti-aristoteliske synspunkter, således som de f.eks. fandt udtryk ved universitetet i Basel, hvor han havde studeret.¹⁵⁸

Og således var Peder Kristensen ved at følge professor pædagogicus Anders Krags forelæsninger, som det synes, dækket ind i grammatik.

I retorik må han utvivlsomt have fulgt mag. Hans Thomsen Guldsmeds øjensynligt ikke særligt morsomme forelæsninger og hørt på hans ikke særligt inspirerende forklaringer til Joannes Thomas Freigius' retorik,¹⁵⁹ som blev påbegyndt den 12.1.1587. - Yderligere meddeler Peder Kristensen, at mag. Peder Ågesen den 13.3. s. å. påbegyndte en gennemgang af Philip Melanchtons deklamationer.

Peder Kristensen nævner intet om, at han i den travle tid i isvinteren og det kolde forår 1587¹⁶⁰ arbejdede med dialektik; men den flittige student havde også meget at gøre på andre felter; foruden at følge de ovenfor nævnte forelæsninger var han også at finde i Anders Krags iskolde auditorium - auditorierne var ikke opvarmede, og man kan måske forestille sig, at forelæsningerne lejlighedsvis er foregået i professorens hjem - ved dennes gennemgang af værker af Cicero og Horats, ligesom han nok kunne afse tid til desuden at følge den

gennemgang af Xenofons arbejde om lacædæmonernes republik, der den 17.1. blev påbegyndt af biskop Poul Madsens broder, professor i græsk Kristen Mikkelsen (1549-92)¹⁶¹ - vel en cadeau til den så nødvendige grammatik. - Yderligere bør vel nævnes, at han også lyttede til, hvad dr. teol. Anders Lauridsen (1528-89), siden 1574 professor i teologi,¹⁶² havde at sige om Johannes evangelium i en forelæsningsrække, der tog sin begyndelse den 9.1.1587.

At dialektikken ikke blev forsømt, bevidner de mange notitser om disputationer, som almanakoptegnelserne fra disse år indeholder, og det kan da også nævnes, at han fulgte de forelæsninger over Sonlevtnerus' *dialecticae institutiones*, som mag. Peder Ågesen lagde ud med den 11.6.1588.¹⁶³

Peder Kristensen holdt sig ingenlunde snævert til det givne pensum, men så sig lidt omkring i andre discipliner; han har øjensynligt snuset lidt til romerret (jfv. den 8.12.1589), og den 27.1. s.å. finder vi ham foran medicineren Anders Kristensens kateder - medmindre frosten har været så stærk, at man har søgt andetsteds hen. Her har han kunnet lytte til sit ripensiske bysbarns sikkert interessante og inspirerende gennemgang af oldtidslægen Galenos' lille bog om knogler. Anders Kristensen ønskede som tidligere omtalt i høj grad at styrke anatomien og gik her langt videre, end samtiden kunne følge og tolerere.

Der kan ikke være tvivl om, at Peder Kristensen har været ivrigt optaget af livet, som det formede sig i Kommunitetsbygningen som i Studiigården i det hele taget, og et vidnesbyrd herom er bl.a. almanakoptegnelsernes ikke så få notitser om de disputationer, som Kommunitetsalumnerne ifølge stiftelsens vedtægter var forpligtet til at deltage i i det pædagogiske lektorium. Men naturligvis omtales også de mere officielle disputationer, som onsdag og lørdag blev holdt af professorerne.

Man tillagde nemlig helt i Philip Melanchtons ånd disse disputationer en meget stor betydning, men indså dog faren

for, at de skulle blive til tom logisk ækvilibrisme, hvorfor det da også blev betonet, at det skulle være nyttige og fornuftige emner, som man behandlede ved disse disputationer, således at den uvidende hob ikke kom til at se med ringeagt på den studerede stand. Men der var naturligvis sat grænser for, hvad man måtte disputere; man måtte således ikke diskutere spørgsmål, som kunne forstyrre den offentlige ro og orden eller bringe forstyrrelse i trossager. Derfor skulle fakulteternes dekaner altid godkende de teser, der blev gjort til genstand for disputationer, når det drejede sig om de øjensynligt så søgte officielle, hvilket naturligvis ikke betød, at ordet var frit i Kommunitetsalumnernes disputationer.

En disputation formede sig således, at en præses med en sekundant - respondent - fremsatte tesoerne, der skulle danne grundlaget for disputationen, og som skulle imødegås af en eller flere opponenter.¹⁶⁴

Blandt de 20 disputationer, som Peder Kristensen omtaler i almanakoptegnelserne, er der kun fire, der vedrører de officielle disputationer, som professorerne holdt, nemlig lørdag den 5.3.1586, da mag. Klaus Lauridsen Skavbo (død 1590), siden 1564 professor i fysik,¹⁶⁵ disputerede med en Kommunitetsalumne ved navn Poul, der var bordfælle ved det syvende bord, som respondent, onsdag den 14.2.1588, da dr. med. Anders Kristensen disputerede med den senere så berømte islænding, den lærde Arngrimur Jonsson (1568-1648), dengang bordfælle ved Kommunitetets sjette bord,¹⁶⁶ og onsdag den 30.4.1589, da dr. teol. Anders Lauridsen Roskilde disputerede med bergenserens, den senere kalvinistisk prægede professor i teologi Kurt Aslaksen (1564-1624),¹⁶⁷ samt lørdag den 31.5. samme år, da professor Peder Ågesen var præses, og den tidligere omtalte Niels Hansen Svanning var respondent. - Peder Kristensen var ved den lejlighed opponert, han anfører fejlagtigt, at disputationen fandt sted den 31.4.

Da disputationerne indgik som et led i studenternes ud-

dannelse, anvendte professorerne, der i øvrigt efter turnus var forpligtet til at disputere fire gange om året, ældre studenter, og som det fremgår af ovenstående, ofte Kommunitetsalumni, som aktive deltagere i disse disputationer, som de almindeligvis betragtede som en belastning og derfor var tilbøjelige til at forsømme.

De resterende 16 disputationer, der i almanakoptegnelserne er anført mellem 1586 og 1591, har alle fundet sted på søndage og må altså efter det foreliggende omfatte disputationer, som Kommunitetsalumniene var pligtige til at overvære og deltage i, og det ses således, at bl.a. den senere så bekendte biskop i Odense Hans Knudsen Vejle (1567-1629)¹⁶⁸ den 19.11.1587 disputerede med Hans eller Jens Poulsen som respondent, og den 20.7.1589 optrådte den tidligere omtalte Villads Nielsen Brøns som respondent i en af disse akademiske handlinger, og under søndag den 7.3.1591 meddeler almanakoptegnelsernes forfatter, at han selv skal disputere offentligt som præses med Hans eller Jens Klemmensen som respondent, og at han i øvrigt den 2.2.1589 havde været opponent ved en disputation.

I disse søndagsdisputationer findes for årene 1582, 1583 og 1584 blandt de disputerende en person ved navn Laurids Darum,¹⁶⁹ sikkert en dimittend fra katedralskolen i Ribe og muligvis en broder til den Hans eller Jens Darum, der flere gange omtales i Peder Kristensens almanakoptegnelser.

Og det kunne naturligvis ikke fejle, at Peder Kristensen også deltog i de deklamationsøvelser, der efter fundatsen fandt sted søndag eftermiddag kl. 16, øvelser, hvor professorerne i det filosofiske fakultet fremsagde taler - naturligvis på latin - som de selv havde udarbejdet, eller lod deres studenter fremsige dem, alt i den hensigt at gøre studenterne fortrolige med retorisk sprog og stil - en opgave, som de filosofiske professorer efter alt at dømme ikke tog særlig tungt,¹⁷⁰ hvorfor man da også i almanakoptegnelserne kun finder deklamationer omtalt i tre tilfælde: nemlig den 29.1.1587, da

Peder Kristensen deklamerede om lykkens omskiftelighed, sikkert et værk af mag. Hans Thomsen Guldsmed, der var begyndt på sine retoriske forelæsninger tidligere samme måned, den 10.6.1588, da professorerne Hans Olufsen Slangerup (død 1596)¹⁷¹ og Anders Kristensen deklamerede til ære for Frederik II efter dennes begravelse i Roskilde domkirke den 5.6., og den 3.11. s.å., da Søren Randers deklamerede om ydmyghed og modsætningen hertil, overmod - den først og den sidst omtalte deklamation fandt sted en søndag, medens professorernes fandt sted en mandag - man har nok, foranlediget af de særlige forhold, fundet anledning til at bryde søndagsreglen, så meget mere som de to professorer ikke tilhørte det filosofiske fakultet.

Peder Kristensens almanakoptegnelser fortæller dog også andet om Kommunitetsalumnernes tilværelse end deres mere eller mindre påtvungne deltagelse i søndagsdisputationerne og helligdagsdeklamationerne; man stifter således også - omend kun flygtigt - bekendtskab med hans bordfæller som bl.a. Jacob Lavindsfar, der døde i foråret 1589,¹⁷² og Jørgen Thomsen, en københavner, der døde i vinteren 1591,¹⁷³ en Kristen Andersen og en Søren Sørensen nævnes som bordfæller,¹⁷⁴ den sidste var brevbud for Peder Kirstensen, og det noteres, at bordfællen Mads Skåning i 1591 blev præst,¹⁷⁵ samt at Oluf Gotlænder, der en enkelt gang nævnes i forbindelse med en disputation, af sine bordfæller fik et testimonium, før han 1591 blev rektor i Malmø,¹⁷⁶ en mærkelig foreteelse, kan man måske synes, men et lignende testimonium fik Søren Lauridsen Medelby af alumnerne efter sin meget korte tid som Kommunitetsprovst, maj 1591; en tidligere Kommunitetsprovst Jacob Nielsen døde ifølge almanakoptegnelserne i foråret 1587, 27 år gammel.¹⁷⁷

Nok så meget oplyser almanakoptegnelserne imidlertid om det væld af Ribe-studenter, som i disse åringer søgte til København, og hvoraf nogle kom i et nærmere forhold til Peder Kristensen. Blandt dem kan især nævnes Kristen Sørensen,

der senere - i 1597 - blev ordineret til præst i Janderup, V. Horne h., Ribe a., søn af Søren Andersen, præst sammesteds.¹⁷⁸ Under den 15.11.1586 noterer Peder Kristensen i øvrigt noget foruroligende, at Kristen Sørensens kvinde drog bort, og den nyfigne læser spørger sig selv, om der kan være tale om en illegal forbindelse, en sådan, som ikke sømmede sig for en student, og da slet ikke for en, der stræbte efter en prædikestol - men notitsen giver i hele sin isolation ikke andet end denne lidt kryptiske meddelelse. Ofte var han brevbud, som da han f.eks. 1587 bragte brev til Peder Kristensens svoger, den tidligere omtalte Niels Grisbæk i Ribe,¹⁷⁹ hvorfra han også kunne bringe breve tilbage fra Peder Kristensens slægtninge og venner, og i en snæver vending ses han også at have ydet den øjensynligt ofte pengeforlegne Peder Kristensen et lån, som da han 1587 lånte ham seks daler,¹⁸⁰ et i datiden ikke ubetydeligt lån.

Også borgmestersonnen Morten Pedersen Hegelund, hans medalumne i Kommunitetet, siden 1587 vennen Villads Nielsen Brøns' kontubernal,¹⁸¹ stod ham nær, og det ses, at han ligeledes lejlighedsvis har lånt Peder Kristensen penge. I hvert tilfælde en enkelt gang synes han at have afløst Peder Kristensen som amanuensis hos Anders Krag; også han var brevbud, når der skulle sendes breve til Ribe, hjembyen, der altid lå inden for rækkevidde for Peder Kristensen som for de ripensiske studenter i det hele taget; for vel kunne man nyde lærdommens ambrosia og nektar foran professorernes katedre, men fra Ribe kunne man få mere jordnære ting som penge, mad og klæder og vel også trøst, når verden gik én imod. - Søstrene i Ribe betænkte ofte omsorgsfuldt Peder Kristensen med nyttige ting som skjorter, sko, støvler, tøfler m.m., og søster Voldborg sendte ham i 1588 som en anden Maria en Bibel.¹⁸²

Nært forbundet var han desuden med kontubernalen, den allerede omtalte Thomas Pedersen Lindet, der imidlertid 1591 drog til Tyskland med den førnævnte Jacob Hansen

Svaning,¹⁸³ hvis broder Niels Peder Kristensen som tidligere bemærket havde brudt en lanse med i det pædagogiske lektorium.

Et navn, der går igen i almanakoptegnelserne, er i øvrigt Klemens Kristensen, en ung ripensisk student, der som så mange andre unge blev revet bort, han døde 1591.¹⁸⁴

Nævnes kan blandt Peder Kristensens omgangsfæller af Ribe-studenter desuden den formentligt ikke helt unge Peder Sørensen Buch, der 1591 blev ordineret til præst i Vejen-Læborg, Malt h., Ribe a., hvor han døde »ældgammel« 1628,¹⁸⁵ præstesønnen fra Gram Morten Hansen Gram, 1592 præst i Ravsted, Tønder, Højer og Lø h., Tønder a.,¹⁸⁶ Kristen Jensen Harbo, der 1595 blev ordineret til præst i Ø. Starup-N. Nebel, Brusk h., Vejle a.,¹⁸⁷ han var broder til den i almanakoptegnelserne flere gange omtalte Just Jensen Harbo, der døde i Viborg 1601,¹⁸⁸ Palle Jørgensen, præst i Jerne-Skast (1592-1637)¹⁸⁹ og Poul Hansen Kneus, præst i Harte-N. Bramdrup, Brusk h., Vejle a., død 1620.¹⁹⁰

Flygtigt omtales i almanakoptegnelserne Peder Knudsen Døstrup, sikkert en søn af Knud Jensen Døstrup, præst i Døstrup, Tønder, Højer og Lø h., Tønder a., død 1586, og broder til Jens Knudsen Døstrup, præst i Døstrup, død 1602,¹⁹¹ Peder Knudsen Døstrup tilføjede sig selv syv sår, da han 1587 opholdt sig i nærheden af Frederiksborg,¹⁹² og dette indblik i natsiden af det menneskelige sjæleliv har øjensynligt rystet Peder Kristensen så meget, at han til sin notits herom har føjet: Fri os Gud, en begivenhed, der kan sidestilles med notitsen om, at en vis Laurids Jeremiassen faldt i sindsforvirring, til stort besvær for Peder Kristensen og en anden studerende, Kristen Kolding,¹⁹³ der i øvrigt nævnes flere gange i almanakoptegnelserne. - Nærliggende er det nok at antage, at også Laurids Jeremiassen har være student, og det ligger vel også nær at forestille sig, at de to ulykkelige unge mænd er brudt sammen under det store pres i moralsk og i religiøs henseende, som unge mennesker var udsat for i en usikker, omend autoritetspræget tid.

Men Peder Kristensens verden i København omfattede ikke blot Ribe-studenter, Kommunitetsalumner og for den sags skyld studenter fra andre egne af landet end Ribe-området; som amanuensis hos den venlige og harmoniske Anders Krag havde han ikke blot sin daglige gang i den pædagogiske professors hus, men ledsagede flere gange den velanskrevne og højt agtede læge, når denne doktorerede på skånske og sjællandske adelspersoner, som f.eks. da han i julen 1586 aflagde sygebesejg hos Niels Pedersen Galt (1538-ca. 1608) til Ingelstad¹⁹⁴; og med hensyn til lægerejser var 1587 særlig travl; for i marts dette år var der bud efter ham til Knud Akselsen Urne (1564-1622) til Årsmarke,¹⁹⁵ i begyndelsen af maj måtte den travle læge og hans amanuensis rejse mod Kalundborg til Vognserup i Tuse h., Holbæk a., hvor Mette Eilersdatter Grubbe, gift med landsdommeren på Sjælland Anders Nielsen Dresselberg (1543-1673),¹⁹⁶ lå dødelig syg - hun døde den 7.5. - og samme måned var Anders Krag og Peder Kristensen i Roskilde, hvor den lidt problematiske Johan Jørgensen Venstermand til Stadager¹⁹⁷ lå syg og trængte til lægehjælp. Lægen kunne dog intet udrette, og Johan Jørgensen Venstermand døde i begyndelsen af juni samme år; men andre havde også brug for lægehjælp, og i samme måned måtte professoren og hans følgesvend af sted til Skabersøgård i Skåne, hvor Holger Jensen Ulfstand (1565-1609) til Hikkebjerg m.m.¹⁹⁸ lå syg. I oktober samme år gik lægerejsten til Gissel-feld, til den foretagsomme og djærve Mette Olufsdatter Rosenkrantz (ca. 1533-88) til V. Vallø,¹⁹⁹ og i november var den så stærkt efterspurgt læge sammen med sin amanuensis i Roskilde for at yde hjælp til den meget syge Karen Jørgensdatter Venstermand, gift med ærkedegnen her, Otto Johansen Brockenhuus (1529-94).²⁰⁰

I november 1588 blev der kureret på den kgl. sekretær Frederik Pallesen Ulfeldt (ca. 1565-1629)²⁰¹ på den skånske herregård Næs, der ejedes af Anders Tagesen Thott til Sirekøbing (død 1595),²⁰² og i august 1590 måtte Anders Krag ledsaget af Peder Kristensen af sted igen til Holger Jensen Ulfs-

tand, der et par dage efter sit bryllup lå syg i Malmø, ramt af en epidemisk sygdom.

Peder Kristensen har på disse rejser til de adelige rangspersoner næppe fået større indsigt i menneskelig skrøbelighed og elendighed under sygdom, end han har kunnet erhverve i sine daglige borgerlige omgivelser, hvor sygdom og død ikke var sjældne begivenheder, men et og andet har han nok kunnet tage til sig vedrørende livet på de adelige gårde.

Men et helt andet og mere frydefuldt formål havde den rejse, som han i sin egenskab af dr. med. Anders Krag's amanuensis var udset til 1589 i det følge, der skulle ledsage den 15-årige prinsesse Anna af Danmark til det planlagte bryllup i Skotland med Maria Stuarts 23-årige søn Jacob I af Skotland (1566-1625).²⁰³ Også for Peder Kristensen var der i bryllupsforberedelserne truffet betydningsfulde foranstaltninger, for at han kunne tage sig fordelagtig og pyntelig ud i det fornemme og festlige følge; han fik således på renteriet udleveret syv alen blåt »engelst« - engelsk uldstof - og seks alen bommesi - bomuld - samt en daler af rentemester Kristoffer Valkendorf, der nok har kunnet skønne, at en ung mand som Peder Kristensen sandsynligvis kunne trænge til kontanter.²⁰⁴ Sikkert opstemt og forventningsfuld drog han sammen med Anders Krag den 18.8. - en grå, blæsende og regnfuld dag med en dobbelt regnbue på himmelen - fra København til Helsingør, hvor vejret den 20., da prinsessen på Kronborg blev trolovet med den skotske konges befuldmægtigede stedfortræder jarl George Keith, ikke var synderligt bedre - en regnbue også den dag kunne måske tages som et godt varsel for ung og fremgangsrig lykke.²⁰⁵

Den 22. var den nye dronning af Skotland atter i København - og det samme i al beskedenhed også Peder Kristensen, som sammen med andre studenter på Københavns slot den 24. opførte Plautus' komedie *Avtularius* for de høje gæster, som dog nok kun for en ringe parts vedkommende har kunnet fatte latinen. Dagen i forvejen havde Peder Kristensen til

sin personlige forskønnelse yderligere på slottet fået tre alen »engelst« og seks alen bommesi »til klædning til den skotske rejse«; betegnende nok måtte Anders Krag forstrække ham med et lån på seks mark. - Den 29. fik Peder Kristensen sine klæder fra skrædderen, og den 1.9. stævnedes en flåde på 11 skibe ud fra Københavns havn under en »sagte, stille nordvest«²⁰⁶ for at føre dronning Anna til Skotland, en rejse, der på grund af storme m.m. frembragt ved skændig trolldom i København og Edinburgh skulle blive så dramatisk.²⁰⁷

Allerede da flåden afsejlede, blev to kanonerer - under af-fyringen af en salut - ihjelskudt på skansen på admiralskibet »Gideon«, hvor rigsadmiralen Peder Ludvigsen Munk (1534-1623) til Estvadgård,²⁰⁸ dronning Anna af Skotland og hendes læge Anders Krag og - stadig i al beskedenhed - Peder Kristensen befandt sig, og da flåden den 2.9. lå en uge søs - vel 4 km - »uden for Kronborg«, blev en tredje kanoner dræbt på admiralskibet »af et stykke (en kanon), som gik sønder«, altså igen ved en saluttering. - Det var nu ikke disse begivenheder, hvor uheldsvarslenende de end kunne være, der medførte, at seks hekse i København måtte lade livet, og blandt dem den ulykkelige borgmester Jacob Sørensen Skri-vers ulykkelige hustru Margrethe, men de storme, der forhindrede det fornemme rejseselskab i at nå frem til Skotland, og som de seks hekse havde fremkaldt ved hjælp af nogle lerpotter. For da flåden ankom til Sandvik ved Mærdø (ved Arendal), gik det rent galt; den måtte ligge her fra den 7.-9.9., hvorefter den forgæves søgte at stævne videre over Nordsøen; men skibene blev læk, og en hård modvind tvang dem til at søge tilbage til land, hvor de søgte læ i Gamle Sjælør. Den 18. satte man atter kursen mod Skotland, men måtte på grund af modvind søge tilbage igen til Sjælør; ved Flækkerø (nær Kristianssand) druknede bådsmanden på »Gideon«, og en anden sømand blev knust mellem »Josva« og »Gideon«, da de to skibe drev mod hinanden. Efter forgæves at have søgt at »gøre sig løs« fra Sjælør måtte man på grund »af storm og

modbør og skibenes lækhed« se sig nødsaget til at søge tilbage til Flækkerø, og her blev det så i første omgang bestemt, at »frøkenen« skulle vende tilbage til Danmark og dér afvente forårets komme til rejsens fortsættelse, men da det skotske sendebud William Stuart, der af den længselsfuldt ventende skotske konge var sendt i søen for at erfare, »hvorledes det var fat« med hans trolovedede dronning og brud,²⁰⁹ var ankommet til Flækkerø den 4.10. med forgyldte breve til »frøkenen«, blev det bestemt, hun indtil videre skulle blive i Oslo, hvortil flådens små skibe blev beordret, medens de store skulle sejle til Danmark, og på et af disse, efter al sandsynlighed på »Gideon«, befandt sig Anders Krag og hans amanuensis; den 9.10. gik de i land i Varberg og fortsatte straks over land og ankom via Helsingborg-Helsingør den 14.10. til København, hvor Anders Krag genoptog sin afbrudte virksomhed som professor pædagogicus ved at påbegynde en gennemgang af Terents' Adelphi.

Imidlertid havde regeringsrådet bestemt, at »frøkenen« med det første indenskærs til lands skulle føres til Varberg, hvor dronning Sophie ville afvente hende og derfra føre hende til København,²¹⁰ og så måtte Anders Krag som dronning Sophies ledsager og læge sammen med sin amanuensis tage til Varberg, hvortil man ankom den 31.10. efter seks dages rejse. Imidlertid var den skotske konge som en stormvind den 3.11. ankommet til Norge og havde den 19. et festligt og uformelt møde med sin unge brud, og søndag den 23.11. blev han i Kristen Mules gård i Oslo viet til den så længselsfuldt attråede Anna af Danmark.²¹¹ Dronning Sophie havde i mellemtiden - den 14.11. - forladt Varberg, ikke for at drage til Oslo, men for at rejse sydpå.

I Varberg doktorerede Anders Krag i øvrigt på lensmanden på Varberghus Anders Kjeldsen Bing (1525-89),²¹² der var sengeliggende med et dårligt ben, og så skidt havde han det, at Anders Krag den 2.12. atter måtte rejse til Varberg - egentlig kun for at erkende sin magtesløshed over for sygdommen.

- Men på denne sidste rejse var Peder Kristensen ikke med, han rejste nemlig den 3.12. af sted til Ribe, hvortil han ankom den 9.12., og han vendte først tilbage til København den 9.6.1590.

En gang tidligere havde Peder Kristensen deltaget i en officielt tilrettelagt højtidelighed i forbindelse med kongehuset. Peder Kristensen var nemlig blandt de 60 Kommunitetsalumni, der sammen med universitetsprofessorerne, kannikerne i Roskilde og de tilstedeværende præster i procession sang latinske salmer foran den kongelige bære ved Frederik IIs prægtige og højtidelige ligtog ved kongens begravelse i Roskilde domkirke den 5.6.1588; ganske vist kom han efter alt at dømme ikke ind i selve kirken; for kirkedøren var »beringet med dravanter, så der aldeles ingen måtte indlades uden herrerne, rådet, adelen, de højlærde af København, prælater, kanniker og hvem andre, som havde med liget at bestille«, ²¹³ men han måtte dog i et brev til sine pårørende i Ribe fortælle om rækkefølgen i den prægtige procession ved begravelsen. ²¹⁴

Også ved denne lejlighed var han og Anders Krag trods al standsforskel fælles om en oplevelse, og det kan vel i det hele taget ikke undre, at der mellem professoren og hans amanuensis opstod et ret nært forhold, der i almanakoptegnelserne bl.a. giver sig udtryk i de notitser, der berører professorens mere personlige forhold, som da han f.eks. var med til i professorboligen at udskrive bryllupsbreve i anledning af Anders Krags forestående bryllup den 13.11.1586 med den københavnske borgerdatter Elline Mortensdatter (1556-1615), ²¹⁵ og den unge student var da også selv med blandt bryllupsgæsterne; han noterer også, at Elline Krag den 12.11.1587 - altså i passende og tilbørlig afstand til brylluppet - fødte sin første søn, og han tilføjer fromt: Gud give ham sin nåde og fred - og deltog vist som noget helt naturligt sammen med andre i barselgildet. Under den 18.11.1589 noterer han, at hun bragte en dødfødt datter til verden. - Fra

slutningen af september 1588 var han sammen med Anders Krag i Ribe, hvor denne havde en sag med sine medarvinger vedrørende sin mødrene arv efter borgmester Søren Jacobsen Stage (død 1577), alt blev ordnet i mindelighed - Anders Krag var jo en venlig og fredsæl mand - og sammen ankom de til København den 25.9. efter en rejse på seks dage.

Det er muligt, at Peder Kristensen gennem Anders Krag er kommet i nærmere forhold til den tidligere omtalte professor i medicin Anders Kristensen, der tilhørte det formodede ripensiske broderskab i København, og det ses f.eks., at Peder Kristensen blev indbudt til hans bryllup i Ribe med Abel Hansdatter, datter af den kgl. historiograf Hans Svanning. Brylluppet fandt sted den 28.8.1586, Peder Kristensen var imidlertid ikke til stede ved den lejlighed, men øjensynligt meget betaget af bruden, da hun og hendes mand ankommer til København den 26.9., og har formentligt været med til Anders Kristensens velkomstgilde til ære for den unge hustru.

Men nok så betydningsfuldt har det sikkert været, at Peder Kristensen gennem Anders Krag kom i forbindelse med repræsentanter for den herskende klasse i Danmark, de jordbesiddende adelsmænd, der rådede for landet, og blandt dem især med rentemester Kristoffer Valkendorf, der fik interesse for den flittige og pligtopfyldende unge mand og f.eks. i begyndelsen af 1588 uden nærmere angivet grund gennem Anders Krag sendte ham en joachimsthaler²¹⁶; den er nok faldet på et tørt sted, for med et næsten hørligt suk tilføjer Peder Kristensen i notitsen herom: Gud bevare ham.

Endnu lykkeligere må han have været, da han blandt de første alumner 1. og 2.10 s. å. flyttede ind på det kollegium, som den kulturvenlige Kristoffer Valkendorf på egen bekostning havde indrettet i det tidligere karmeliterkollegium - Hvidekloster - i St. Pedersstræde. I hovedbygningen, en to-etagers bygning, ca. 22 m lang, ud mod gaden, blev de tidligere munkeceller omdannet til otte kamre, beregnet til hver

at skulle huse to alumner, men dertil kom en bagbygning med et rummeligt auditorium, hvor i sin tid den stridbare Poul Helgesen (ca. 1480-ca. 1535) havde holdt sine kontroversielle forelæsninger, og bagved denne bygning lå en stor have.

Den egentlige fundats for Valkendorfs kollegium blev først udstedt 1595, men allerede de første alumner har utvivlsomt været indstillet på - således som den senere fundats krævede det - at de for at nyde godt af at bo på kollegiet med alle de fordele, som dette i øvrigt medførte, måtte arte sig vel og passe deres studier.

Kamrene, hvor alumnerne boede, vidnede med deres murede hvælvingslofter og gulve belagt med fliser tilstrækkelig tydeligt om deres fortid som munkeceller, men langs væggene kom der nu fyrretræspaneler, der foroven havde en hylde til bøger. Desuden var der i hvert kammer en vindovn med overbygning af kakler, en ildpuster og en vedøkse. Bohavet bestod i øvrigt af et bord med to skuffer, to kistebænke og to stole. Fra kammeret førte en dør ind til et sengekammer med en træseng og et vaskefad - altså en seng til to, i dette tilfælde til Peder Kristensen og hans kontubernal Niels Find, som han forligtes godt med, og som flere gange optræder i almanakoptegnelserne.²¹⁷

Først den 26.2.1589 foretoges den egentlige indvielse af Valkendorfs kollegium. Peder Kristensen havde i forvejen på Anders Krags vegne udskrevet en indbydelse til universitetets professorer, sognepræsterne og kapellanerne ved Københavns kirker til at deltage i det prægtige middagselskab, som stifteren gav til bedste på indvielsesdagen. Anders Krag, der øjensynligt var noget i retning af kollegiets første efor, har formentligt været Kristoffer Valkendorf behjælpelig ved stiftelsens oprettelse. Det har - lader det til - trods det lidt ærværdige opbud af festdeltagere været et ret lystigt gilde; for Kristoffer Valkendorf lagde sin strenge embedsmandsmaske til side og gav huldsaligt kontubernalerne Peder Kristensen og

Niels Find en daler, »for vi var først lystig«, som Peder Kristensen udtrykker det i sine almanakoptegnelser. Men den 1.3. - altså få dage efter festen, da det atter var hverdag, docerede Anders Krag som den første i kollegiets auditorium, sandsynligvis for samtlige 16 alumner, og den 4.10.1591 ses det, at han sammesteds fremsatte teser som grundlag for en af de talrige disputationer, som i al deres evindelighed blev anset for så værdifulde i samtiden, og som alle 16 alumner i lighed med, hvad der nok var tilfældet ved Anders Krags nysnævnte forelæsning, vel allerede da var forpligtet til at overvære, men blandt dem var i det sidste tilfælde ikke Peder Kristensen, der nemlig siden juli samme år havde påtaget sig en huslærers ydmyge gerning på herregården Lystrup i Syd-sjælland.

I de første åringer, inden fundatsen af 1595 afstak de nærmere retningslinier for forvaltningen af kollegiet og for livet inden for bygningens mure, havde ledelsen af stiftelsen et ret improviseret præg. - Nærmest som en gylden regn kom fra den glade giver goderne til de 16 alumner, det står f.eks. således at læse i almanakoptegnelserne, at Kristoffer Valkendorf den 26.11.1588 »gav os en daler, to alen sort engelst - til den obligate studenterkappe - fem alen sardug - groft stærkt stof, halvt uld, halvt hør (et af de hånsord, som »hofkarlene« brugte mod studenterne, var Peder Sardug) - dertil fem alen lærred; den 15.2.1589 gav han alle alumnerne hver 100 styver, og den 2.12.1590 1000 styver »til hvert kammer 90«. Den 5.2.1589 fik Peder Kristensen desuden af kollegiets stifter en daler, den 16.7. s. å. tre joachimsthaler - Gud bevare ham - og den 4.9.1590 fem daler - om Kristoffer Walkendorf ved disse lejligheder kun har betænkt Peder Kristensen, og om de andre alumner da eller ved andre lejligheder er betænkt på lignende måde, får stå hen.

I Ribe kunne man med anerkendelse se på, hvor fremgangsrig Peder Kristensen havde været i løbet af de forholdsvis få år, der var gået, siden han forlod sin hjemby, og

et synligt tegn herpå var, at kapitlet her 1590 bevilgede ham et stipendium på fem joachimsthaler.²¹⁸

Peder Kristensens verden var i høj grad begrænset til det lidt lukkede latinerkvarter i København, og hans forbindelse med menneskene udenfor var, som det synes, indskrænket til det i hvert fald indtil videre meget nære forhold til den ret konstante, men ret snævre borgerkreds i Ribe, hvortil hans tanker i københavnerårene ofte gik - almanakoptegnelserne fortæller ikke så helt lidt om livet i Ribe, både når han opholdt sig der på de ikke så helt få rejser, som han foretog til hjembyen, og fjernt i København, hvor han fulgte med i, hvad der foregik i fødebyen.

Livet i København uden for latinerkvarteret er i almanakoptegnelserne stort set begrænset til meddelelser om dødsfald og begravelser, og det kan vel næppe fejle, at notitserne herom meget ofte tager sigte på de lejlighedsskillinger, som Peder Kristensen i lighed med, hvad der var tilfældet for så mange andre studenter, kunne tjene som ligbærer ved sådanne lejligheder.

Men ellers lader det til, at interessen for den mangeartede befolkning i København i væsentlig grad var indskrænket til personer, der på den ene eller den anden måde havde forset sig mod et i flere henseende autoritært styret og brutalt virkende samfund og måtte lide døden derfor på den ene eller den anden måde.

De bevarede almanakoptegnelser, der med afbrydelser omfatter i alt otte år, opregner ikke mindre end 36 henrettelser - så langt de fleste i København - hvormed samfundet hårdhændet og tit grusomt søgte at håndhæve en noget tvivlsom jordisk retfærdighed, og de var med ganske få undtagelser rettet imod, hvad man kalder samfundets tabere, og Peder Kristensen, der jo i sit fremtidige virke skulle bekræfte og styrke de herskende i deres velerhvervede rettigheder, synes øjensynligt, at retten er sket fyldest. Selv da man i København 1587 halshuggede en dreng,²¹⁹ nøjedes han blot med at

notere dette, en anden henrettelse her i 1588 lægger ham udtrykket »en afskyelig mand« om den dødsdømte i pennen,²²⁰ og en heks, som blev brændt, kalder han Djævelens moder, men det hænger måske sammen med, at den pågældende heks, Anne Kolding, havde medvirket til, at frøken Annas bryllupsrejse i 1589 havde fået så uheldigt et forløb,²²¹ hvorved mange forhåbninger næret af Peder Kristensen ynkeligt var faldet til jorden.

Han har tydeligt nok, som vel venteligt var, delt sin samtids fordomme, og hos ham var der, som formentligt hos de fleste, ikke plads for kristen medlidenhed med samfundets udstødte, for ikke at sige udskud.

Nej, det gjaldt naturligvis om at holde til på samfundets soiside, hos de begunstigede og privilegerede, hvis man ønskede at gøre en omend beskeden karriere i livet, blot det at få en prædikestol, hvortil vejen i øvrigt kunne være svær nok.

I 1591 kvittede han da også latinerkvarteret i København, Kommunitet og kollegium og blev, anbefalet af biskop Peder Vinstrup (1549-1614), huslærer på Lystrup,²²² den prægtige herregård i Kongsted s., Fakse h., Præstø a.,²²³ der i 1579 i tidens pyntelige stil var bygget af rigens kansler, den lærde rigsråd Eiler Sivertsen Grubbe (1532-85)²²⁴ til Lystrup, hvis enke Kirstine Jørgensdatter Lykke (1558-1630), datter af den stenrige, hensynsløse og brutale rigsråd Jørgen Pedersen Lykke (død 1583), ønskede en opdrager for sine tre højadelige sønner, den 11-årige Kristen Eilersen Grubbe til Lystrup, den 7-årige Jørgen Eilersen Grubbe til Tostrup m.m. og den godt 5-årige Eiler Eilersen Grubbe; datteren Else Eilersdatter Grubbe har han muligvis også undervist, men hun vides ellers at haft sin mormoder Beate Ågesdatter Brahe (død 1602) som opdrager.²²⁵ At dømme efter almanakoptegnelserne har Peder Kristensen især haft med Kristen Eilersen Grubbe at gøre.

Det var en helt anden verden end den tilvante, som Peder Kristensen nu kom til at færdes i, og øjensynligt for ikke helt

at falde igennem blandt mennesker, der kunne tælle 16 aner bag sig, sendte han bud efter sin kårde og sin dolkeskede -vel til madkniven - og dette udstyr har i forbindelse med en baret nok forlenet ham med en vis måske tiltrængt kækhed -og de skospænder, som hr. Niels Kristensen i Fakse sendte ham omtrent samtidig,²²⁶ har vel også pyntet på personen og gjort ham jævnt acceptabel i de fornemme omgivelser; men hvad den dybere mening har været med, at venen Kristen Leem måtte sende ham en tromme,²²⁷ får stå hen.

Og under de nye, vel ret sikre forhold ophørte efter almanakoptegnelserne at dømme brevvekslingen med de pårørende i Ribe; det vil nok være forkert ud fra dette at slutte, at forbindelsen til Ribe helt var afbrudt; for i 1594 foretog han en rejse til hjembyen, hvor han opholdt sig et par dage,²²⁸ og året efter var Mads Jyde fra Kongsted på hans vegne sammesteds.²²⁹

Det var måske meget naturligt, at livet på Lystrup optog ham meget, og når han f.eks. i 1594 skød en rå,²³⁰ kan det tyde på, at han som en anden Morten Vinge har deltaget i de så yndede adelige jagter, men ellers er almanakoptegnelserne for dette år i høj grad helliget brylluppet mellem fruén på gården og Niels Kristoffersen Gyldenstjerne (1558-1619) til Bjørnsholm, der fandt sted den 2.6. på Kompagnihuset i København.²³¹

Niels Kristoffersen Gyldenstjerne overværede samme år en af de, som det synes, mange prædikener, som Peder Kristensen holdt på Lystrup for herskabet her, som øjensynligt har foretrukket ham for sognepræsten i Kongsted Knud Nielsen Nordrup (død 1606),²³² der da heller ikke i almanakoptegnelserne nævnes en eneste gang; men notitserne fra disse år, især for 1594, står da også helt i adelens tegn, og mange er navnene på de adelsmænd, der finder vej til almanakoptegnelserne dette år.

Desuden noteres, at Peder Kristensen samme år ligesom henåndede ANNA i sine notitser, men bemærkelsesværdigt

nok kun en enkelt gang²³³; tidligere havde han som allerede nævnt en hjertenskær i Viborg, og i 1595 fortæller han, at han fik nogle ord fra en veninde,²³⁴ vel den omtalte ANNA, men denne gang ikke med store bogstaver, hvad man så kan tænke sig at lægge heri.

1595 var i øvrigt et afgørende år i Peder Kristensens liv, for den 11.8. dette år aftalte han nærmere med Kirstine Lykkes stedsøn kancelliembedsmanden, den senere diplomat, dagbogsforfatteren Sigvard Eilersen Grubbe (1566-1636)²³⁵ vilkårene for, at han som præceptor for den nu 15-årige Kristen Grubbe og den 11-årige Jørgen skulle lede de to adelsdrenge videre uddannelse ude i Europa, samtidig med at han selv nød godt af universitetsuddannelsen i det store udland, og den 15.8. stævnedes Peder Kristensen og hans to myndlinge så sønderud.

HENVISNINGER OG NOTER

Følgende forkortelser er anvendt:

Arends = Otto F. Arends: Gejstligheden i Slesvig og Holsten fra reformationen indtil 1864, I-III. 1932.

DAA = Danmarks adels årbog, 1884f.

Heg.alm. = Peder Hegelunds almanakoptegnelser 1565-1613. Udg. ved Bue Kaae. 1976

Kb. = Kancelliets brevbøger vedrørende Danmarks indre forhold, 1551f. Udg. af Rigsarkivet. 1885f.

Kh.saml. = Kirkehistoriske samlinger, 1847f.

Kinch = J. Kinch: Ribe bys historie og beskrivelse, I-II. 1869-84.

Kornerup = Bjørn Kornerup: Ribe katedralskoles historie, I. 1947.

Norvin = William Norvin: Københavns universitet, I-II. 1937-40.

Ole Degn = Ole Degn: Livet i Ribe 1560-1700 i samtidiges optegnelser. 1971.

Rørdam = H. F. Rørdam: Københavns universitets historie fra 1537 til 1621, I-IV. 1868-77.

Wiberg = S.V. Wiberg: Personalhistoriske, statistiske og genealogiske bidrag til en almindelig dansk præstehistorie, I-IV. 1870-79. Fotografisk optryk 1959-60.

Nærværende artikel bygger først og fremmest på H. F. Rørdams udgave af Peder Kristensens almanakoptegnelser i Kh. saml. 3. rk. II, s. 472-522 og henviser desuden til Ole Degns oversættelse heraf i *Livet i Ribe 1560-1700*, s. 112-135, en oversættelse, der specielt tager sigte på forhold vedrørende Ribe, hvorfor Ole Degn ikke medtager alle de notiser, der findes i H.F. Rørdams udgave. - Alle ikke nærmere dokumenterede datoangivelser henviser til disse to publikationer.

1. Kinch II, s. 312.
2. Ole Degn, s. 106, Kinch II, s. 312, *Erhvervshist. årbog*, 1966, s. 143f.
3. Kornerup I, s. 341f.
4. Kinch II, s. 312f.
5. Kh. saml. 3. rk. II, s. 491, Ole Degn, s. 120.
6. Ole Degn, s. 106, *Heg. alm. I*, s. 199.
7. Ole Degn, s. 106, *Heg. alm. I*, s. 531, 601.
8. Kinch II, s. 232f., *Heg. alm. I*, s. 256.
9. Kh. saml. 3. rk. II, s. 477, Ole Degn, s. 113.
10. *Album Academiae Vitebergensis*, II, 1894, s. 333.
11. *Die Matrikel der Univ. Rostock*. Herausg. v. Adolph Hofmeister, II, s. 223a.
12. Kornerup I, s. 342.
13. *Kb.* (1584-88), s. 237.
14. *Smst.*, s. 829.
15. Kh. saml. 3. rk. II, s. 514, Ole Degn, s. 132.
16. Kinch II, s. 543, *Heg. alm. I*, s. 533.
17. Ole Degn, s. 102, 114, 142, P. J. N. Spandet: *Meddelelser om familier og personer af navnet Spandet*, 1897, s. 31.
18. *Tyge Brahes meteorologiske dagbog*, holdt på Uraniborg for årene 1582-1597. Udgiven som appendix til *Collectanea meteorologica* af Det kgl. danske Videnskabernes Selskab ved dets meteorologiske comité, 1876, s. 32.
19. Rørdam I, s. 94, *Norvin II*, s. 56.
20. *Dansk biogr. leks.*, Rørdam II, s. 372, 632f.
21. Rørdam I, s. 364, *Norvin I*, s. 314f. - I 1577 indså man det næsten håbløse i situationen og opgav pryglestraffene (*Norvin anf.st.*)
22. Rørdam III, s. 417, *Norvin I*, s. 22f., II, s. 269, Rørdam: *Danske kirkelove II*, s. 205.
23. Kornerup I, s. 304ff., *Bue Kaae: Biskop Peder Jensen Hengelund*. 1977, s. 45f.
24. Kornerup I, s. 341.
25. *Tyge Brahe anf. skr.*, s. 34.
26. Rørdam I, s. 78, O. Nielsen: *Kjøbenhavns hist. og beskr. III*, 1881, s. 10f., *Norvin I*, s. 243f.
27. Rørdam I, s. 364., *Norvin I*, s. 232f., II, s. 59f.
28. Se foregående note.
29. Rørdam III, s. 418, *Norvin I*, s. 232f.
30. *Heg. alm. I*, se reg., Kinch II, s. 156f.
31. Kinch II, s. 158, Sv. Larsen: *Studier over det fynske rådsaristokrati i det 17. årh.*, I. 1965, s. 89 o.a., *Heg. alm. I*, s. 140.
32. *Heg. alm. I*, s. 165, 265, 465.
33. Kh. saml. 3. rk. II, s. 478.

34. Heg. alm. I, s. 352.
35. Dansk magasin 4. rk. II, s. 32f., ang. Jacob Jensen Hege-
lund, se yderligere Heg. alm.
I, s. 268. 342, Iver Iversen
Hemmet: Kinch II, s. 269f.
36. Bue Kaae anf. skr. s. 69.
37. Kh. saml. 3. rk. II, s. 480, Kb.
(1588-92) s. 182, Thyge Brahe
anf. skr., s. 74.
38. Kb. (1584-88), s. 574.
39. Chr. Villads Christensen: Båre-
prøven, 1900, s. 178, 284f.
40. Kb. (1584-88), s. 599, Tyge
Brahe anf. skr., s. 76.
41. Kb. (1588-92), s. 183.
42. Smst., s. 182f.
43. Rørdam: Hist. saml. og stud.
III, 1898, s. 346.
44. Heg. alm. I, s. 175.
45. Dansk biogr. leks.
46. Smst.
47. Heg. alm. I s. 241.
48. Smst., s. 344.
49. Smst., s. 429, Kinch II, s.
308f.
50. Arends II, s. 348.
51. Heg. alm. I, s. 261, Ehren-
cron-Müller: Forfatterlex.
52. Rørdam III, s. 422.
53. Smst. I, s. 97, Norvin II, s. 57.
54. Fra Ribe amt, XIX, 1975, s.
190f.
55. Rørdam III, s. 366.
56. Smst. I, s. 98, Norvin II, s. 58.
57. Rørdam I, s. 367.
58. Smst. I, s. 368, Norvin II, s.
58.
59. Rørdam I, s. 368f., Norvin II,
s. 58. - Jfr. note 21.
60. Rørdam I, s. 369.
61. Norvin I, s. 351f.
62. Dansk biogr. leks., Rørdam
III, s. 47.
63. Dansk biogr. leks., Rørdam
III, s. 49.
64. Rørdam III, s. 423.
65. Tyge Brahe anf. skr., s. 98.
66. DAA, XII, 1895, s. 185, Kb.
(1596-1602), s. 295, 443.
67. Kh. saml. 3. rk. II, s. 511, Ole
Degn, s. 131.
68. Rørdam III, s. 105f., Norvin I,
s. 325f.
69. Wiberg III, s. 85.
70. Heg. alm. I, s. 97.
71. Smst., s. 121.
72. Smst., s. 135.
73. Album II.
74. Rørdam III, s. 389f.
75. Smst., s. 289, Album II, s.
314.
76. Heg. alm. I, s. 136, 161.
77. Smst., s. 178, 183, 191, Kh.
saml. 3. rk. II, s. 491, Ole
Degn, s. 119.
78. Kb. (1588-92), s. 854, Kh.
saml. 5. rk. V, s. 246, Kinch
II, s. 192f.
79. Kb. (1584-88), s. 280.
80. Smst., s. 440.
81. DAA, XVIII, 1901, s. 261.
82. Kb. (1593-96), s. 224f., Rør-
dam IV, s. 708f.
83. Heg. alm. I s. 367.
84. Kh. saml. 2. rk. V., s. 840.
85. Weiberg III, s. 85.
86. Dansk biogr. leks., Kornerup
I, s. 285.
87. Dansk biogr. leks.
88. Smst.
89. Kh. saml. 2. rk. V, s. 378f.
90. Dansk biogr. leks.
91. Smst., Kh. saml. 2. rk. II, s.
624.
92. Dansk biogr. leks.
93. Smst.
94. Smst. Rørdam II, s. 629.
95. Dansk biogr. leks.
96. Wiberg III, s. 307.
97. Dansk biogr. leks.
98. Smst.

99. Bue Kaae anf. skr., s. 25f.
 100. Kinch II, s. 179, Heg. alm. I, s. 105.
 101. Bue Kaae anf. skr., s. 25ff.
 102. Dansk biogr. leks. under Giødesen.
 103. Dansk biogr. leks.
 104. Kinch II, s. 269, Kornerup I, s. 379f.
 105. Dansk biogr. leks.
 106. Smst., Rørdam III, s. 600f.
 107. Kornerup I, s. 283; Ole Degn, s. 71, 136f., 182.
 108. Rørdam III, s. 224, 430.
 109. Rørdam: Hist. saml. og stud. III, s. 335, Norvin II, s. 261f.
 110. Rørdam IV, s. 229f., Norvin II, s. 71f.
 111. Dansk biogr. leks., Rørdam II, s. 275.
 112. Dansk biogr. leks., Den danske kirkes hist. IV, 1959, s. 135ff.
 113. Rørdam II, s. 490.
 114. Smst., s. 569f.
 115. Smst. I, s. 378, Norvin I, s. 34f., II, s. 4f., 23f.
 116. Danske kirkelove II, s. 205, Rørdam II, s. 83.
 117. Rørdam IV, s. 252f., II, s. 89.
 118. Smst. III, s. 398.
 119. Rørdam: Danske kirkelove II, s. 35.
 120. Smst., s. 36.
 121. Rørdam I, s. 378.
 122. Tyge Brahe anf. skr., s. 34.
 123. Kh. saml. 3. rk. II, s. 475, Ole Degn, s. 112.
 124. Rørdam: Claus Christoffersen Lyskanders levned, 1868, s. 92.
 125. Rørdam II, s. 638f.
 126. Smst., s. 345.
 127. Erik Arup: Danmarkshistorie II, 1932, s. 597.
 128. Rørdam III, s. 695.
 129. Smst. II, s. 81f., Norvin II, s. 269.
 130. O. Nielsen: Kjøbenhavns hist. III, s. 14, Rørdam II, s. 85f.
 131. Rørdam II, s. 683.
 132. Kb. (1588-92), s. 374f., Rørdam IV, s. 362.
 133. Kh. saml. 3. rk. II, s. 475, 476.
 134. Smst. s. 477, Ole Degn, s. 113.
 135. Rørdam I, s. 95, 364, Norvin II, s. 56.
 136. Kh. saml. 3. rk. II, s. 475, Ole Degn, s. 113, Rørdam II, s. 638f., I, s. 95, II, s. 307f., Norvin I, s. 259.
 137. Rørdam II, s. 307, Bjørn Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen, I, 1928, s. 47f.
 138. Kh. saml. 3. rk. II, s. 475, 478, 477. - Lucas Lossius (Lotze) (1508-82), rektor i Lüneburg, filolog, philippist.
 139. Dansk biogr. leks.
 140. Kh. saml. 3. rk. II, s. 477, 478, 480.
 141. Dansk biogr. leks., Kh. saml. 3. rk. II, s. 516.
 142. Den danske kirkes hist. IV, s. 153, Rørdam II, s. 266f.
 143. Dansk biogr. leks.
 144. Kh. saml. 3. rk. II, s. 477.
 145. Kb. (1584-88), s. 442f., 467f.
 146. Danske magasin 3. rk. III, s. 148f., Rørdam II, s. 232f., Kh. saml. 3. rk. II, s. 479, Heg. alm. I, s. 174, Tyge Brahe anf. skr., s. 68, O. Nielsen: Kjøbenhavns hist. IV, s. 382.
 147. Rørdam II, s. 74ff., IV, s. 252f., Norvin I, s. 290f., II, s. 261ff., Hist. tidsskr. 3. rk. III, s. 46f.
 148. Kb. (1580-83), s. 206f.
 149. Dansk biogr. leks., Kh. saml.

2. rk. I, s. 37, Rørdam II, s. 187.
150. Norvin I, s. 317f.
151. Rørdam II, s. 654.
152. Rørdam: Hist. saml. og stud. III, s. 341, Norsk biogr. leks.
153. Heg. alm. I, s. 167, 396 og 123, 125.
154. Rørdam: Hist. saml. og stud. III, s. 341, Heg. alm. I, s. 136, 324.
155. Heg. alm. I, s. 493, Kornerup I, s. 318.
158. Dansk biogr. leks., Rørdam III, s. 516.
159. Joannes Thomas Freigius (1543-83), tysk filolog.
160. Tyge Brahe anf. skr., s. 82f., Heg. alm. I, s. 183.
161. Rørdam I, s. 630f.
162. Smst., s. 615f. Biskop Poul Madsen og professor Kristen Mikkelsen var sønner af rådmænd Mikkel Madsen i Køge.
163. Sonlevtnerus er vanskelig at identificere.
164. Rørdam I, s. 86, II, s. 418, Norvin I, s. 254f., II, s. 37.
165. Rørdam II, s. 486.
166. Dansk biogr. leks., Rørdam III, s. 677.
167. Dansk biogr. leks.
168. Smst.
169. Rørdam II, s. 423.
170. Smst., s. 88, II, s. 423, Norvin I, s. 257f., II, s. 40f.
171. Dansk biogr. leks.
172. Kh. saml. 3. rk. II, s. 500.
173. Smst. s. 507, 511.
174. Smst., s. 500.
175. Smst.
176. Smst., s. 484, 512, 513.
177. Smst., s. 484.
178. Heg. alm. I, s. 301, 302, Wiberg II, s. 3.
179. Kh. saml. 3. rk. II, s. 483, 484, Ole Degn, s. 116.
180. Kh. saml. 3. rk. II, s. 486, Ole Degn, s. 117.
181. Kh. saml. 3. rk. II, s. 488.
182. Smst., s. 493,
183. Smst., s. 512.
184. Smst., s. 511, Ole Degn, s. 131.
185. Kh. saml. 3. rk. II, s. 484, Heg. alm. I, s. 220, 225, Wiberg III, s. 493.
186. Kh. sam. 3. rk. II, s. 493, 494, Arends I, s. 289.
187. Kh. saml. 3. rk. II, s. 514, Ole Degn, s. 132, Wiberg IV, s. 510, Heg. alm. I, s. 365, 267.
188. Heg. alm. I, s. 360.
189. Kh. saml. 3. rk. II, s. 506, Ole Degn, s. 128, Wiberg I, s. 542.
190. Kh. saml. 3. rk. II, s. 496 o.a., Ole Degn, s. 122, Wiberg I, s. 542.
191. Kh. saml. 3. rk. II, s. 489, Wiberg I, s. 290, Heg. alm. I, s. 392.
192. Kh. saml. 3. rk. II, s. 489.
193. Smst., s. 512: Ole Degn, s. 131.
194. DAA X, 1893, s. 483.
195. Smst. XXI, 1904, s. 479.
196. Dansk biogr. leks.
197. DAA, XLIV, II, 1927, s. 95.
198. Dansk biogr. leks. under Ulfs-tand.
199. Dansk biogr. leks.
200. DAA, XIV, 1897, s. 79f.
201. DAA XL, II, 1923, s. 520.
202. Dansk biogr. leks. under Ulfeldt og Thott.
203. Dansk biogr. leks.
204. Kh. saml. 3. rk. II, s. 502, Ole Degn, s. 125.
205. Tyge Brahe anf. skr., s. 131.
206. Smst., s. 132.
207. H. C. Bering Liisberg: Vesten

- for sø og østen for hav. Trolldom i København og Edinburgh, 1909.
208. Dansk biogr. leks.
209. Kb. (1588-92), s. 275f.
210. Smst.
211. Norske saml. I, 1852, s. 468f.
212. C. F. Bricka og S. M. Gjellerup: Den danske adel i det 16. og 17. årh., I, 1887, s. 177f.
213. H. P. Resen: Frederich II.s krønike, 1680, s. 359, 363.
214. Kh. saml. 3. rk. II, s. 493, Ole Degn, s. 121.
215. Dansk biogr. leks. under Krag.
216. Kh. saml. 3. rk. II, s. 491, Ole Degn, s. 120.
217. H. Jørgen Helms: Valkendorf kollegiums hist., 1917, s. 15ff., Rørdam III, s. 689f., Norvin I, s. 305f., II, s. 277ff.
218. Kh. saml. 3. rk. II, s. 505, Ole Degn, s. 128, Kinch II, s. 501f.
219. Kh. saml. 3. rk. II, s. 486.
220. Smst., s. 496.
221. Smst., s. 507: Bering Liisberg anf. skr. s. 45f.
222. Dansk biogr. leks., Kh. saml. 3. rk. II s. 512, 473.
223. Danske slotte og herregårde, V, 1964, s. 215f.
224. Dansk biogr. leks.
225. DAA, XII, 1895, s. 165f.
226. Kh. saml. 3. rk. II, s. 514, 515, Ole Degn, s. 132, Wiiberg I, s. 348.
227. Kh. saml. 3. rk. II, s. 514, Ole Degn, s. 132.
228. Kh. saml. 3. rk. II, s. 517, Ole Degn, s. 133,
229. Kh. saml. 3. rk. II, s. 521, Ole Degn, s. 134.
230. Kh. saml. 3. rk. II, s. 519.
231. DAA, XLIII, II, 1926, s. 26., Dansk biogr. leks. under Eiler Grubbe.
232. Wiiberg I, s. 255
233. Kh. saml. 3. rk. II, s. 518.
234. Smst., s. 520.
235. Dansk biogr. leks.

Bue Kaae, f. 1909, seminarielektor, Pagh's Allé 12, Esbjerg. Artikler i FRA RIBE AMT 1952-77, i Årsskrift for Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg 1963-67, m.m. Har desuden udgivet Feudalismen i Europa ca. 700-ca. 1050, 1973 og Peder Hegelunds almanakoptegnelser I-III, 1976-77.